

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

**M. Tvllii Ciceronis XII. Orationes Selectae, juxta
Recensiones optimas emendatae Et cum Notis perpetuis
ac luculentis instar Commentarii ad modum**

Cicero, Marcus Tullius

Lipsiae, 1735

VD18 12833770

Oratio XII. quae est Pro T. Annio Milone.

urn:nbn:de:gbv:45:1-18041

SENTENTIAE.

Parentes carissimos habere debemus, quod ab iis nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est.

Bonus ciuis pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam vim, nullos impetus, nullum vitae discrimen vitandum putat.

Non esse debet nostri temporis iniurias meminisse; quas nos etiam si vlcisci possemus, tamen obliuisci malle. Alio transferenda nostra tota vita est, ut bene de nobis meritis gratia referatur.

ORATIO XII.

quae est

PRO T. ANNIO MILONE.

Argumentum Orationis XII. pro Milone.

P. Clodius iam inde a Ciceronis reductione ab exilio T. Annio Miloni capitaliter infensus, ut qui una cum Pompeio bonisque omnibus & suasor & auctor extiterat, quo Cicero restitueretur; omnem dedit operam, ut Miloni noceret, qui quo anno Consulatum Milo eodem ipse praeturam ambibat, mirifice studens Plautio Hypsaeco & L. Metello Scipioni, Milonis competitoribus, eum adducendo in odium & inuidiam populi: eo quod videret, Milone Consule, satis liberam sibi praeturam non fore ad remp. bonosque omnes perdendos. Verum quando id jam

P 3

se

se effecturum minime speraret, propterea quod certo cognosceret Milonem iam designandum Consulem, in illius caput & vitam incubuit. Itaque cum fato die non ignoraret Miloni solenne iter & necessarium legitimumque iter esse Lanuuium, quippe qui dictator in suo municipio Iunoni flaminem proderet, pridie ipse armatus cum XXX. gladiatoribus profectus Ariciam, in via Appia ad Bouillas, in suo praedio, subsistit, aduentum Milonis expectans. Qui cum nunciaretur in via esse, obuius fit ei Clodius in rbeda sedenti cum vxore & delicato puerorum ancillarumque comitatu. Oritur vtriusque inter seruos pugna, cui temere se ingerens Clodius in ceruice grauiter vulneratur, seminius in taberna Bouillis relictus extrahitur & confoditur. Eius cadauer Romam delatum, primum in eius domus vestibulo positum, dein in forum & curiam Sexto Clodio scriba duce inibi crematum est, curiaque incensa conflagrauit. Quae res Miloni apud populum, id agentibus Tribunis plebis, magnam inuidiam attulit, ciuitatemque commouit: adeo ut Sc. Cneio Pompeio soli Consuli renunciatum mandatum sit, ut videret, ne quid respublica detrimenti caperet; Milo cedens populi furori diutiuscule foris mansit. Qui tandem praeter expectationem Romam reuersus a petendo Consulatu non destitit. Post multas autem cum factione Clodiana dimicationes, ab Appio Claudio Seniore accusatur insidiarum Milo. Eius itaque causam defendit hac Oratione Cicero, insidiarum contra notans Clodium, & ideo iure caesum.

Genus causae est Iudiciale; status vero qualitatis. Factum enim Cicero non negabat, sed iure caesum esse Clodium affirmabat; quoniam quidem Milo insidiis Clodii adpetitum vim vi repulisset: atque hoc quaeritur in causa.

Conscripta est haec Oratio Anno V. C. 701. Ciceronis aetatis 55. Stylus ac Oratio talis est, ut Quintilianus pulcherrimam & nobilissimam eam appellet.

Euentus fuit talis. Videbantur non ignorasse Iudices, inscio Milone initio vulneratum esse Clodium: sed compererant, postquam vulneratus esset, iussu Milonis occisum. Fuerunt,

runt, qui crederent, M. Catonis sententia eum esse absolutum. Nam & bene cum republica actum esse morte Clodii non dissimulauerat, & studebat in petitione Consulatus Miloni, & reo adfuerat. Sed Milonis quoque audaciam vindicare populo Romano utile visum est. Milo itaque damnatus in exilium Massiliam intra paucissimos dies profectus est. Bona eius propter alieni aeris magnitudinem vendita sunt. Sextus autem Clodius & multi alii maximam partem Clodiani etiam fuerunt damnati.

ORATIO XII.

PRO T. ANNIO MILONE.

CAPVT I.

ETSI vereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere ¹, minimeque deceat, cum T. Annio Milo ipse magis de reip. salute, quam de sua ² perturbetur ³, me ad eius causam ⁴, parem animi magnitudinem afferre non posse ⁵: tamen haec noui iudicii noua forma ⁶ terret ⁷ oculos: qui ⁸ quocumque inciderint ⁹, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum requirunt ¹⁰. Non enim corona ¹¹ confessus vester

¹ Quod ego timidus sum, dum incipio dicere pro viro fortissimo. ² salute. ³ tristis sit. ⁴ ad defensionem causae Milonis. ⁵ quod ego non possim. ⁶ conspectus, facies, species. ⁷ ob milites circumstantes. ⁸ oculi. ⁹ ad quemcumque locum sese conuertant. ¹⁰ desiderant, non inueniunt. ¹¹ a concione & coetu hominum.

ster 12 cinctus 13 est, vt solebat: non vſitata 14 frequentia 15 ſtipati ſumus 16. Nam illa praefidia 17, quae pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata 18 ſunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in foro, & in iudicio, quamquam praefidiis ſalutaribus & neceſſariis ſepti ſumus, tamen ne non timere quidem ſine aliquo timore poſſimus 19. Quae 20 ſi oppoſita Miloni putarem: cederem tempori, iudices, nec inter tantam vim 21 armorum exiſtimarem oratori locum 22 eſſe. Sed me recreat & reficit 23 Cn. Pompeii, ſapientiffimi & iuſtiſſimi viri, conſilium: qui proſecto nec iuſtitiae ſuae putaret eſſe 24, quem 25 reum ſententiis iudicum 26 tradidiſſet, eundem telis militum dedere: nec 27 ſapientiae, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, ſed praefidium denunciant 28: neque ſolum, vt quieto 29, ſed etiam

12 ſedes veſtra. 13 circumdatus. 14 abuſitata. 15 multitudine auditorum. 16 circumdati. 17 milites illos. 18 diſpoſita ſunt ob eam cauſam, ne forte vis aliqua nobis inferatur. 19 ſenſus eſt: haec praefidia tamen efficiunt, vt ego quidem timeam, ſed ſine aliquo timore, quoniam ſcio, haec praefidia ob eam cauſam eſſe diſpoſita, vt tutus eſſe poſſim in foro & iudicio. 20 praefidia. 21 violentiam, timorem. 22 occaſionem dicendi. 23 erigit in tanto timore. 24 non permetteret, quoniam vir iuſtiſſimus eſt. 25 vt eundem reum traderet telis militum, quem. 26 iudicandum per ſententias. 27 nec Pompeius hoc permetteret pro ſua ſapientia, vt multitudo audax armaretur. 28 oſtendunt, confirmant. 29 non timido.

30 NOS

etiam vt magno animo simus, hortantur: neque auxilium modo defensioni meae, verum etiam silentium pollicentur. Reliqua vero multitudo, quae quidem est ciuium, tota nostra est 30: neque eorum quisquam 31, quos vndique intuentes 32 ex hoc ipso loco cernitis, vnde 33 aliqua pars fori aspici potest, & huius exitum iudicii expectantes 34, non cum 35 virtuti Milonis fauet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat 36.

30 nos libenter audiet, nobis fauet. 31 neque non omnino putat decertari. 32 attentos, qui vndique nos aspiciunt. 33 ex quo loco. 34 dum expectant. 35 quando, quoniam. 36 sensus est: omnes putant, de se, de liberis & fortunis suis hodie agi, dum agitur de Milone, cuius virtuti omnes fauent.

CAPVT II.

VNum genus 1 est aduersum infestumque 2 nobis eorum, quos P. Clodii furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit 3, qui hesterni 4 etiam concione incitati sunt, vt vobis voce praeirent 5, quid iudicaretis 6, quorum clamor si quis 7 forte fuerit, admonere vos debet, vt eum ciuem 8 retineatis 9, qui semper genus illud hominum, clamoresque maximos pro vestra salute neglexit. Quamobrem adeste animis 10, iudices, & timorem, si quem habetis, depo-

1 Hominum. 2 inimicum est. 3 aluit, sustentauit, ditauit. 4 in hesterno conuentu populi. 5 praescriberent, dictitarent. 6 iudicare deberetis de Milone. 7 clamor leditiosus. 8 Milonem. 9 conseruetis. 10 animos sumite.

deponite. Nam, si vnquam de bonis & fortibus
 viris: si vnquam de bene meritis ciuibus potestas
 vobis iudicandi fuit: si denique vnquam locus 11
 amplissimorum ordinum 12 delectis viris datus
 est, vbi 13 sua studia 14 erga fortes & bonos ciues,
 quae 15 vultu & verbis saepe significassent re 16 &
 sententiis declararent: hoc profecto tempore
 eam potestatem omnem vos habetis, vt statua-
 tis 17, vtrum 18 nos, qui semper vestrae auctoritati
 dediti 19 fuimus, semper miseri lugeamus 20;
 an diu vexati a perditissimis ciuibus, aliquando
 per vos, ac vestram fidem, virtutem, sapientiam-
 que recreemur 21. Quid enim vobis duobus 22,
 iudices, laboriosius 23? quid magis sollicitum, ma-
 gis exercitum 24 dici aut fingi 25 potest: qui spe
 amplissimorum praemiorum ad remp. adducti,
 metu crudelissimorum suppliciorum carere non
 possumus? Equidem ceteras tempestates & pro-
 cellas in illis duntaxat fluctibus concionum 26
 semper putavi Miloni esse subeundas 27, quod 28
 semper pro bonis contra improbos senserat 29:
 in iudicio vero, & in eo consilio, in quo ex cun-
 ctis

11 occasio. 12 Senatorii, Equestris &c. 13 in qua oc-
 casione. 14 amorem, fauorem. 15 studia. 16 ipsa re,
 17 iudicetis. 18 an. 19 obsequentes, obedientes, inserui-
 entes. 20 lugere debeamus. 21 erigi & recreari debeamus.
 22 quam ego & Milo. 23 nemo haecenus magis vexatus
 fuit, & maiores labores ab inimicis sustulit, quam ego &
 Milo. 24 exercitatum in malis, vexatum calamitatibus.
 25 excogitari. 26 conuentum populi. 27 perferri oport-
 ere a Milone. 28 quoniam ille. 29 consenserat, stete-
 rat, bonos defenderat.

30 de-

Etis ordinibus amplissimi viri 30 iudicarent, nunquam existimaui spem vllam esse habituros Milonis inimicos 31, ad eius non salutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales 32 viros infringendam 33. Quamquam in hac causa, iudices, T. Annii tribunatu 34, rebusque omnibus pro salute reip. gestis, ad huius criminis 35 defensionem non abutemur 36, nisi oculis videritis insidias Miloni a Clodio factas 37: nec deprecaturi sumus, vt crimen hoc nobis 38 multa propter praeclara in remp. merita condonetis: nec 39 postulaturi, vt, si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam populi R. felicitati assignetis 40. Sed si illius insidiae clariores hac luce 41 fuerint, dum denique obsecrabo obtestaborque vos, iudices, si cetera 42 amisimus, hoc saltem nobis vt relinquatur, ab inimicorum audacia telisque 43 vitam vt impune 44 liceat 45 defendere.

30 delecti. 31 accusatores. 32 tam amplissimos. 33 diminuendam. 34 officio Tribuni plebis, quod gessit Milo. 35 accusationis. 36 utemur, quoniam hac defensione non opus est. 37 esse, quod Clodius struxerat insidias Miloni. 38 Miloni reo, quem ego defendam. 39 nec sumus. 40 attribuat, adscribat. 41 ipsa diei luce, luce meridiana. 42 ceteras virtutes praeclaras populi Romani. 43 insidiis. 44 libere, absque metu. 45 vt liceat, vt possimus.

CAPVT III.

Sed, antequam ad eam 1 orationem venio, quae est propria nostrae quaestionis 2, videntur ea esse refutanda, quae & in senatu ab inimicis saepe iactata

1 Partem orationis. 2 quae proprie spectat ad hanc materiam, de qua nunc agitur.

iactata 3 sunt: & in concione ab improbis, & paulo ante 4 ab accusatoribus: vt, omni terrore sublato 5, rem plane 6, quae venit in iudicium 7, videre possitis. Negant intueri lucem esse fas ei 8, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines stultissimi 9 disputant? nempe in ea, quae primum iudicium de capite 10 vidit M. Horatii 11, fortissimi viri: qui nondum libera ciuitate 12, tamen populi R. comitiis 13 liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur 14. An est quisquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiso quaeratur, aut negari solere omnino esse factum 15, aut 16 recte ac iure factum esse defendi? Nisi vero existimatis, dementem P. Africanum fuisse, qui 17 cum a C. Carbone, tribuno pleb. in concione seditiose interrogaretur, quid de Ti. Gracchi morte sentiret, respondit, iure caesum videri 18. Neque enim posset aut Ahala ille Seruilius, aut P. Nafica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule 19, senatus non nefarius 20 haberi 21, si scele-

3 dicta. 4 etiam dicta sunt. 5 postquam omnis timor electus ex animis est. 6 clare, aperte. 7 de qua iudicari debet. 8 illi accusatores autem dicunt, eum non debere viuere. 9 qui intra ciuilia ignorant. 10 vita. 11 qui sororem suam interfecerat. 12 cum ciuitas nondum libera esset, sed adhuc esset sub regibus. 13 in comitiis & conuentu. 14 Horatius. vide Florum L. I. cap. 3. 15 hominem esse occisum. 16 aut caedem defendi, quoniam recte & iure facta ea sit. 17 respondit. 18 sibi videri, Gracchum iure occisum esse. 19 eo tempore, quo ego Consul fui. 20 impius. 21 existimari.

+ Ahala occidit
Suerium Melium

22 in

sceleratos ciues interfici nefas esset. Itaque hoc, iudices, non sine causa etiam fictis 22 fabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt 23, eum 24, qui patris vlciscendi causa 25 matrem necauisset, variatis hominum sententiis 26, non solum humana sed etiam diuina 27 deae 28 sapientissimae sententia liberatum. Quod si duodecim tabulae 29 nocturnum furem quoquo modo: diurnum 30 autem, si se telo 31 defenderit, interfici impune 32 voluerunt 33: quis est, qui, quoquo 34 modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi 35 legibus?

22 in fictis. 23 narrarunt. 24 Orestem fuisse liberatum, 25 vt patrem suum vlcisceretur. 26 cum homines nescirent, quid de hoc facto sentire deberent. 27 per deorum sententiam. 28 Palladis. 29 aeneae, in quibus scriptae erant leges Romanorum. 30 qui diei tempore furatur. 31 gladio, armis. 32 absque metu poenae. 33 expressis verbis iusserunt. 34 quocunq; modo. 35 tradi, in manum dari.

CAPVT IV.

ATqui 1 si tempus 2 est vllum iure hominis necandi, quae multa sunt 3, certe illud est non modo iustum, verum etiam necessarium, cum vis illata defenditur 4. Pudicitiam cum eriperet, militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propin-

1 iam vero, igitur, iamque adeo. 2 si aliquod tempus est, in quo licet iure hominem aliquem occidere. 3 qualia tempora & occasiones multae sunt. 4 quando aliquis sese defendit contra vim illatam.

propinquus 5 eius 6 imperatoris: interfectus ab eo 7 est, cui vim afferebat. Facere 8 enim probus adolescens 9 periculoso 10, quam perpeti turpiter maluit, atque hunc ille vir summus 11 scelere solutum 12, periculo liberavit. Insidiatori vero, & latroni, quae potest afferri iniusta nex 13? Quid comitatus nostri, quid gladii volunt 14? quos habere 15 certe non liceret, si uti illis nullo pacto 16 liceret. Est igitur haec, iudices, non scripta, sed nata 17 lex: quam non didicimus, accepimus 18, legimus: verum ex natura ipsa arripuimus 19, hausimus, expressimus: ad quam non docti 20, sed facti 21: non instituti, sed imbuti 22 sumus: ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela 23 aut latronum, aut inimicorum incidisset: omnis honesta ratio esset expediendae salutis 24. Silent enim leges inter arma 25, nec se expectari iubent, cum ei, qui expectare velit, ante iniusta poena luenda sit, quam iusta repetenda 26. Etsi persapienter, & quodam modo tacite, dat ipsa lex 27 potestatem defendendi: quae

5 qui Tribunus propinquus erat. 6 Marii. 7 milites. 8 occidere aggressorem. 9 ille miles. 10 cum periculo vitae suae. 11 Marius. 12 liberatum ab omni crimine & accusatione. 13 insidiator iure potest interfici. 14 quare comites habemus nobiscum, quare gerimus gladios. 15 gestare. 16 modo. 17 innata nobis, a natura data & insita nobis. 18 audiimus. 19 accepimus. 20 instructi. 21 nati. 22 nati. 23 gladios. 24 nobis liceret vitam nostram recte defendere. 25 quando armis decertatur, tunc non respicitur ad leges. 26 nec leges volunt, ut ipsas expectemus, quoniam accidere potest, ut quis iniuste occidatur, antequam possit occisorem trahere ad poenam. 27 Cornelia de sicariis.

28 quae

quae 28 non modo hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa vetat: ut cum causa, non telum quareretur 29: qui 30 sui defendendi causa 31 telo esset usus, non hominis occidendi causa 32 habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causa, iudices. Non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id memineritis, quod obliuisci non potestis, insidiatorem iure interfici posse.

28. quae lex non vetat occidere hominem, sed hoc vetat lex, ne quis gladium gestet, ut alterum occidat cum eo. 29 cum non quaestio sit de telo, sed de causa ipsa. 30 ille iudicaretur, qui. 31 ut se defenderet. 32 hanc materiam pertractabo.

CAPVT V.

SEquitur illud, quod a Milonis inimicis saepissime dicitur, CAEDEM, in qua P. Clodius occisus est, senatum iudicasse, CONTRA REMP. ESSE FACTAM 1. Illam 2 vero senatus non sententiis suis 3 solum, sed etiam studiis 4 comprobauit 5. Quoties enim est illa causa a nobis acta in senatu? quibus adfensionibus vniuersi ordinis 6? quam 7 nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentissimo 8 senatu quatuor 9, ad summum quinque

1 Quod caedes facta sit contra rempublicam, quodque ita Senatus iudicauerit. 2 caedem Clodii. 3 per suos. 4 favore erga causam Milonis iustam, 5 laudauit. 6 Senatorii. 7 & illae consensiones Senatus non occultae fuerunt nec tacitae, sed apertae. 8 cum fere omnes Senatores adessent. 9 Senatores.

10 T.

quinque sunt inuenti, qui Milonis causam non probarent? declarant huius ambusti tribuni 10 plebis ille intermortuae 11 conciones, quibus 12 quotidie meam potentiam inuidiose criminabatur 13, cum diceret, senatum non quod sentiret, sed quod ego vellem, decernere. Quae quidem si potentia est appellanda potius, quam 14 propter magna 15 in remp. merita mediocris in bonis causis auctoritas, aut propter officiosos 16 labores meos nonnulla apud bonos gratia 17: appelletur ita sane 18, dummodo ea 19 nos vtamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum 20. Hanc vero quaestionem 21, etsi non est iniqua, nunquam tamen senatus constituendam 22 putauit. Erant enim leges, erant quaestiones vel de caede, vel de vi: nec tantum mœrorem ac luctum senatui mors P. Clodii adferebat, vt noua quaestio 23 constitueretur. Cuius enim ^{opera} senatui, de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esset erepta 24: de

10 T. Munatii Planci, qui, cum contra Milonem diceret, & Clodii corpus iussisset cremari, flamma autem curiam arriperet, e concione fugatus est. Vnde a Cicerone dicitur *ambustus*. 11 intermissae hactenus. 12 in quibus concionibus. 13 accusabat. 14 quam mediocris auctoritas. 15 mea; magna. 16 quos labores officium meum Consulare requirebat in detectione coniurationis Catilinae. 17 fauor. 18 en! patiar, vt haec res appelletur potentia. 19 hac; potentia. 20 sceleratorum. 21 quando iudicia cinguntur militibus. 22 sancendam, confirmandam, ordinandam esse. 23 forma iudicii. 24 cum enim Senatui erepta fuerit per Clodianos potestas iudicandi de stupro incesto Clodii.

*De vi non lex cornelia de sicca, 25 quis
De vi non lex julia de vi qui ar,
mata*

de eius interitu quis potest credere senatum iudicium nouum constituendum putasse 25? Cur 26 igitur incendium curiae, oppugnationem aedium M. Lepidi, caedem hanc ipsam, contra rempubl. 27 senatus factam esse decreuit? quia nulla vis vnquam est in libera ciuitate suscepta inter ciues non contra rempubl. Non enim est illa defensio contra vim vnquam optanda 28: sed 29 nonnunquam est necessaria. Nisi vero aut ille dies, in quo Tib. Gracchus est caesus, aut ille, quo Caius 30, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiamsi 31 e re publica, rempubl. tamen non vulnerarunt 32.

25 quis potest credere, quod putauerit Senatus, quod iudicii noua forma constituenda sit de Clodii interitu & nece? 26 igitur, cur Senatus decreuit? 27 quia nullam vim vnquam ciues exercent contra alios ciues, ex qua nasci non posset aliquod periculum reipublicae. 28 quoniam hoc periculosum est reipublicae. 29 sed tamen talis vis & defensio. 30 fuit occisus. 31 etsi illi erant ciues reipublicae, etsi illi seditiosi occisi sunt iussu reipublicae. 32 periculum attulerunt reipublicae.

CAPVT VI.

ITaque ego ipse decreui, cum caedem in Appia factam esse constaret, non eum, qui se defendisset contra remp. fecisse; sed 2, cum inesset in re vis & insidiae, crimen iudicio reseruauit 3, rem notauit. Quod si per furiosum illum tribunum 4
fena-

1 Via. 2 sed rem notauit, quae facta erat, sed dixi, quod inquiri deceat, vter alteri fecisset insidias. 3 dixi, quod in iudicio de hac caede disquiri debeat. 4 Plancum.

5 for-

senatui, quod sentiebat, perficere licuisset: novam quaestionem 5 nunc nullam haberemus. Decernebat enim 6, ut veteribus legibus 7 tantummodo extra ordinem quaereretur 8. Divisa sententia est 9, postulante nescio quo 10: nihil enim necesse est omnium flagitia proferre) sic reliqua auctoritas senatus, emta intercessione 11, sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione sua 12 & de re & de causa iudicavit: tulit 13 enim de caede, quae in Appia via facta esset: in qua P. Clodius occisus fuit. Quid ergo tulit? nempe ut quaereretur 14. Quid porro quaerendum est? factumne sit? At constat 15 a quo? At patet. Vidit 16, etiam in confessione facti, iuris tamen defensione suscipi posse. Quod nisi vidisset, posse absolui eum, qui fateretur 17: cum videret nos 18 fateri: neque quaeri unquam iussisset, nec 19 vobis tam salutarem hanc in iudicando literam 20: quam 21 illam tristem 22 dedisset. Mihi vero Cn. Pompeius non modo nihil gravius 23 contra Milonem iudicasse, sed

5 formam iudicii, 6 Senatus. 7 iuxta veteres leges. 8 iudicium institueretur. 9 Senatorum, dum alii volebant, extra ordinem quaeri, alii iuxta veteres leges. 10 dum aliquis hoc postulabat, cuius ego nomen ignoro. 11 dum Tribunus plebis erat corruptus pecunia, ut intercederet & vetaret fieri sententiam Senatus. 12 per suam. 13 dixit suam sententiam. 14 institueretur iudicium, inquireretur in hanc caedem. 15 notum est. 16 Pompeius intellexit, iudicavit. 17 suum factum & crimen. 18 quod ego defensor & Milo reus fateremur crimen. 19 nec, nec tam. 20 literam A, in tabula scriptam, quae erat nota Absolutionis. 21 sed potius. 22 literam C, quae erat nota condemnationis, 23 durum,

24 reo

sed etiam statuiffe videtur, quid vos in iudicando spectare oporteret. Nam qui non poenam confessioni 24, sed defensionem dedit, is causam interitus 25 quaerendam non interitum putauit. Iam illud dicet ipse profecto, quod sua sponte fecit, P. ne Clodio tribuendum putet, an tempori 26.

24 reo crimen suum confitenti. 25 caedis, damnationis.
26 an Pompeius ideo milites disposuerit, vt propter caedem Clodii Milo coniceretur in terrorem, an vero potius hoc fecerit ideo, quoniam tempora hoc postulant.

CAPVT VII.

DOmi suae 1 nobilissimus vir, senatus propugnator, atque, illius quidem temporibus, pene patronus, auunculus huius nostri iudicis, fortissimi viri, M. Catonis, tribunus pl. M. Drusus occisus est. Nihil de eius morte populus consultus 2, nulla quaestio decreta a senatu est. Quantum luctum in hac vrbe fuisse a nostris patribus accepimus 3, cum P. Africano domi suae quiescenti 4 illa nocturna vis esset illata 5? quis tum 6 non genuit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, eiusne necessarium 7 quidem expectatam esse mortem? Num igitur vlla quaestio de Africani morte lata 8 est? Certe nulla. Quid ita 9? Quia
non

1 In domo sua. 2 quaesitus, nihil ad populum relatum est. 3 audiuimus. 4 dormienti. 5 cum noctu occisus esset in cubiculo. 6 illo tempore. 7 cum ex eius vita nullum timendum esset periculum reipublicae. 8 habita. 9 quare hoc factum est?

10 quia

non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur 10. Interfit 11 inter vitae dignitatem summorum atque infimorum. Mors quidem illata per scelus iisdem & poenis teneatur, & legibus 12. Nisi forte magis erit parricida, si quis consularum patrem 13, quam si quis humilem 14 neceuerit: aut eo 15 mors atrocior erit P. Clodii, quod 16 is in monumentis 17 maiorum suorum sit interfecit. Hoc enim saepe ab istis 18 dicitur: perinde quasi Appius ille Graecus viam munierit 19, non qua 20 populus vteretur, sed vbi 21 impune sui posterum latrocinaerentur 22. Itaque in eadem ista Appia via cum ornatissimum equitem Rom. P. Clodius M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendum. Homo enim nobilis in suis monumentis equitem Rom. occiderat 23. Nunc eiusdem Appiae nomen quantas tragoedias excitat 24? quae 25 cruentata antea caede honesti atque innocentis viri 26 fitebatur 27, eadem 28 nunc

10 quia & clari homines & obscuri per idem facinus perire possunt. 11 sit sane aliquod discrimen. 12 perinde ille punitur iuxta leges, qui clarum, ac ille qui obscurum hominem interfecit. 13 Scipionem Africanum, qui velut pater erat reipublicae. 14 obscuram, vilem hominem. 15 ideo. 16 quoniam. 17 in via Appii, qui abavus fuerat Clodii. 18 aduersariis. 19 strauerit, fecerit. 20 non ideo, vt hac via. 21 in qua. 22 latrocinium possent exercere. 23 Ironia. 24 quando cum clamore nunc dicitur, magnum crimen esse, quod Milo interfecerit Clodium in via Appia. 25 quae via Appia cum esset antea cruentata per caedem & sanguinem. 26 M. Papirii. 27 omnes de ea tacebant. 28 via Appia.

29 com.

nunc orebro vsurpatur 29, posteaquam latronis & parricidae 30 sanguine imbuta 31 est. Sed quid ego illa commemoro? Comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodii, quem ille 32 ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat 33. Extorta est confitenti 34 sica de manibus. Caruit foro postea Pompeius: caruit senatu: caruit publico 35: ianua 36 se ac parietibus, non iure legum iudiciorumque textit. Num quae rogatio lata 37? num quae noua quaestio decreta est? Atqui, si res, si vir 38, si tempus vllum dignum fuit, certe haec in illa causa summa omnia fuerunt 39. Infidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipse senatus 40: ei viro 41 autem mors parabatur, cuius in vita nitebatur salus ciuitatis: eo porro reip. tempore, quo si vnus ille 42 occidisset 43, non haec solum ciuitas, sed gentes omnes concidissent 44: nisi forte, quia perfecta 45 res non est, non fuit punienda: perinde quasi 46 exitus rerum, non hominum consilia legibus 47 vindicentur 48.

Minus

29 commemoratur ab aduersariis Milonis. 30 Clodii. 31 cruentata, conspersa, infecta. 32 Clodius. 33 occultauerat, constituerat. 34 seruo, confitebatur suum crimen. 35 nunquam postea venit Pompeius in Senatum &c. 36 in domo sua. 37 num aliquis inquisiuit de hoc scelere. 38 si quis alius vir dignus fuit. 39 certe tempus, res, Pompeius, digna omnino fuerunt, vt de his insidiis quaestio fieret. 40 qui conuenerat in templo Castoris. 41 Pompeio. 42 Pompeius. 43 interfectus fuisset. 44 periissent. 45 caedes Pompeii non fuit facta. 46 Ironia. 47 per leges. 48 puniantur.

49 equi.

Minus dolendum fuit re non perfecta 49, sed 50 puniendum certe nihilominus. Quoties ipse 51, iudices, ex P. Clodii telis 52: & ex cruentis eius manibus effugi? ex quibus 53, si me non mea, vel reipubl. fortuna seruasset, quis tandem de interitu meo quaestionem tulisset 54?

49 equidem dolor noster non magnus erat, quoniam caedes Pompeii non perficiebatur. 50 sed tamen crimen Clodii insidiatoris nihilominus puniri debuisset. 51 ego. 52 insidiis vitae. 53 insidiis & manibus. 54 instituisse.

CAPVT VIII.

Sed stulti i sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium nosmetipsos cum P. Clodio conferre 2 audeamus. Tolerabilia fuerunt illa 3: P. Clodii mortem aequo animo nemo ferre potest 4. Luget 5 senatus: moeret equester ordo: tota ciuitas confecta senio est 6: squalent 7 municipia 8: affliantur coloniae: agri denique ipsi tam beneficum, tam salutare, tam mansuetum ciuem 9 desiderant. Non fuit ea profecto causa, iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius quaestionem 10 ferendam: sed homo sapiens, & alta quadam mente praeditus, multa vidit: fuisse sibi illum

1 Ironia. 2 comparare. 3 quod illi necati fuerunt, & quod Pompeio & mihi insidiae a Clodio structae sunt. 4 Ironia. 5 Ironia. 6 tota est in tristitia. 7 lugubres vestes induerunt. 8 libera oppida. 9 Clodium. 10 nouam formam iudicii militaris instituendam,

11 Clo-

lum 11 inimicum, familiarem 12 Milonem. In communi omnium laetitia 13 si etiam ipse gauderet: timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatae gratiae 14. Multa etiam alia vidit, sed illud maxime: quamuis atrociter ipse tulisset 15, vos tamen 16 fortiter iudicatu-ros. Itaque delegit e florentissimis ordinibus ipsa lumina 17: neque vero, quod nonnulli dictitant 18, secrevit 19 in iudicibus legendis 20 amicos meos. Neque enim hoc cogitavit vir iustissimus, neque in bonis viris legendis 21 id adsequi 22 potuisset, etiam si cupiisset. Non enim mea gratia familiaritibus continetur 23, quae late patere non possunt 24, propterea quod consuetudines victus non possunt esse cum multis 25: sed, si quid possumus 26, ex eo 27 possumus, quod 28 resp. 29 nos 30 coniunxit cum bonis: ex quibus 31 ille 32 cum opti-

11 Clodium, 12 sed Milonem esse suum amicum. 13 ob mortem Clodii. 14 ne videretur, quasi non satis fideliter in gratiam rediisset cum Clodii familia, cuius frater dederat filiam in matrimonium vni ex filiis Pompeii. 15 quamuis ipse instituisset horribile iudicium propter milites dispositos. 16 hoc non obstante. 17 praecipuos & amplissimos viros. 18 clamant, aiunt. 19 selegit. 20 quando, dum iudices elegit. 21 in electione bonorum virorum. 22 impetrare, diuinare. 23 non enim ideo homines mihi fauent, quoniam familiares multos haberem. 24 quoniam familiares mei non multi sunt. 25 quoniam oblectatio & voluptas & talis conuersatio cum multis mihi esse non potest. 26 si quid ego valeo, & auctoritate mea possum. 27 ob hanc causam id possum. 28 quoniam. 29 honestas & status ratioque reipub. 30 me, 31 bonis viris. 32 Pompeius.

33 ad

optimos viros legeret, idque maxime ad fidem suam 33 pertinere arbitraretur, non potuit legere 34 non studiosos mei 35. Quod verò te, L. Domiti, huic quaestioni praeesse 36 maxime voluit, nihil quaesivit aliud, nisi iustitiam, grauitatem, humanitatem, fidem. Tulit 37, vt 38 consularẽm necesse esset: credo 39, quod 40 principum 41 munus 42 esse ducebat 43, resistere & leuitati multitudinis 44, & perditorum 45 temeritati. Et consularibus te 46 creauit 47 potissimum. Dederas 48 enim, quam 49 contemneres populares 50 infanias, iam ab adolescentia documenta 51 maxima.

33 ad fidelitatem & iustitiam suam, qua obstrictus erat reipublicae. 34 eligere. 35 meos amicos, honestos & bonos viros. 36 vt tu summus iudex esses in hoc iudicio. 37 in hoc iudicio milites ideo disposuit. 38 quemadmodum necesse erat, vt ipse, tanquam Consul creatus, ita faceret. 39 & arbitror, id ab ipso ideo factum esse. 40 quoniam. 41 summorum in republica virorum. 42 officium. 43 arbitrabatur. 44 plebis seditiosae. 45 sceleratorum Clodianorum. 46 Lucium Domitium. 47 constituit Pompeius supremum iudicem in hac causa. 48 documenta. 49 quam vehementer. 50 populi, quae niterentur fauore populi. 51 exempla, testimonia, *Proben.*

CAPVT IX.

Quamobrem, iudices, vt aliquando ad causam crimenque i veniamus: si neque omnis confessio facti est inusitata: neque de causa quidquam nostra aliter, ac 2 nos vellemus 3, a senatu iudica-

1 Quod obiicitur Miloni. 2, quam. 3 optaremus. 4 da-

inducatum est: & lator 4 ipse legis, cum esset con-
 trouerfia nulla facti 5, iuris tamen disceptationem
 6 esse voluit; & 7 electi iudices, & isti praepositus
 quaestioni 8, qui haec 9 iuste, sapienterque disce-
 ptet 10: reliquum est, iudices, vt nihil iam aliud
 quaerere debeatis, nisi, vter vtri in insidias fecerit:
 quod quo facilius argumentis 12 perspicere possi-
 tis, rem gestam vobis dum breuiter expono, quae-
 so 13 diligenter attendite 14. P. Clodius cum sta-
 tuisset omni scelere 15 in praetura 16 vexare remp.
 videretque ita tracta 17 esse comitia 18 anno supe-
 riore, vt non multos menses praeturam gerere
 posset: qui 19 non 20 honoris gradum spectaret, vt
 21 ceteri, sed & L. Paullum collegam effugere 22
 vellet, singulari virtute ciuem, & annum inte-
 grum ad dilacerandam 23 rempub. quaereret; su-
 bito reliquit annum 24 suum, seque in annum
 proximum 25 transtulit, non religione 26 ali-
 qua,

4 dator. 5 de facto. 6 voluit tamen legislator, vt di-
 sputaretur & inquireretur, num iure aliquid factum sit nec
 ne. 7 & cum sint. 8 & cum L. Domitius summus iudex in
 hac quaestione sit constitutus. 9 hanc quaestionem. 10 diiu-
 dicet. 11 an Clodius Miloni, an vero Milo Clodio. 12 per
 argumenta certa. 13 rogo vos. 14 auscultate. 15 per varia
 scelera. 16 si Praetor esset. 17 dilata, protracta. 18 conuen-
 tum populi, in quo de nouis Magistratibus agebatur. 19
 Clodius. 20 non tam. 21 quemadmodum ceteri obser-
 uare solent gradum honoris. 22 euitare, nolebat Paullum
 habere collegam in Praetura. 23 vexandam. 24 in quo
 poterat esse Praetor, si voluisset hunc honorem petere &
 gerere Praeturam. 25 in quo iterum institui debebant Co-
 mitia. 26 ob conscientiam suam.

qua, sed vt haberet, quod ipse dicebat, ad praeturam gerendam, hoc est, ad euertendam rempublicam, plenum annum atque integrum. Occurrebat 27, mancā 28 ac debilem praeturam suam futuram, consule Milone 29: eum 30 porro summo consensu populi R. consulem fieri videbat. Contulit 31 se ad eius 32 competitors 33: sed ita, totam vt petitionem ipse solus, etiam inuitis illis 34, gubernaret: tota vt 35 comitia suis, vt dicitabat, humeris sustineret 36. Conuocabat tribus 37: se interponebat 38: coloniam nouam 39, delectum 40 perditissimorum conscribebat 41 ciuium. Quanto ille 42 plura miscebat 43, tanto hic 44 magis in dies conualescebat 45. Vbi 46 vidit homo 47 ad omne facinorū paratissimus, fortissimum virum 48, inimicissimum suum, certissimum consulem, idque intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragiis populi R. saepe esse declaratum: palam agere coepit, & aperte dicere, occidendum 49 Milonem. Seruos agrestes & barbaros, quibus 50 siluas

27 cogitabat. 28 non plenam, propter annum non integrum. 29 dum Milo Consul esset. 30 Milonem. 31 accessit. 32 Milonis. 33 qui simul cum Milone Consulatum petebant. 34 contra voluntatem reliquorum Competitorum. 35 veluti. 36 portaret. 37 centurias, in quas populus erat diuisus. 38 impedire studebat electionem Milonis pollicendo & persuadendo. 39 vel: Coloniam nouam. 40 quae Colonia delectus erat. 41 conuocabat. 42 Clodius. 43 turbabat. 44 Milo. 45 tanto plura suffragia acquirebat. 46 postquam. 47 Clodius. 48 Milonem. 49 interficiendum esse. 50 eum quibus.

uas publicas depopulatus erat 51, Etruriamque vexarat, ex Apennino 52 deduxerat 53, quos videbatis, res erat minime obscura 54. Etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse: vitam posse 55. Significauit 56 hoc saepe in senatu: dixit in concione 57: quin 58 etiam Fauonio, fortissimo viro, quaerenti ex eo 59, qua spe fureret Milone viuo 60, respondit, triduo 61 illum 62, ad summum quatrduo periturum: quam vocem 63 eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit 64.

51 vastauerat, in quibus exercuerat sua latrocinia. 52 monte. 53 in provincia Italiae. 54 aperta, omnibus nota. 55 eripi Miloni. 56 indicauit, dixit. 57 conuentu populi. 58 imo. 59 cum Fauonius ipsum interrogaret. 60 quam diu viueret Milo. 61 intra tres dies. 62 Milonem. 63 sermonem, responsionem. 64 indicauit.

CAPVT X.

Interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solenne 1, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kalendas Februar. Miloni esse 2 Lanuuium 3 ad flaminem prodendum 4, quod 5 erat dictator 6 Lanuuii Milo: Roma 7 subito ipse 8 profectus pridie 9 est, vt ante suum fundum 10 (quod re 11 intellectum est) Miloni insidias collocaret 12: atque

1 Annum. 2 a Milone instituendum esse. 3 oppidum Latii, in dextro latere viae Appiae. 4 vt nominaret aliquem Sacerdotem Iunoni Sospitae, cuius templum erat Lauinii. 5 quoniam. 6 summus Magistratus. 7 ex vrbe Roma. 8 Clodius. 9 vnum diem antequam Milo proficisceretur. 10 villam. 11 ex euentu. 12 faceret, strueret.

℞

13 com-

que ita profectus est, vt concionem 13 turbulen-
tam, in qua eius furor desideratus est 14, quae illo
ipso die habita est, relinqueret: quam 15 nisi obi-
re 16 facinoris locum, tempusque voluisset, nun-
quam reliquisset. Milo autem cum in senatu
fuisset eo die, quoad 17 senatus dimissus est, do-
mum venit, calceos & vestimenta mutauit: pau-
lisper, dum 18 se vxor (vt fit 19) comparat 20,
commoratus est: deinde profectus est id 21 tem-
poris, cum iam Clodius, siquidem eo die Romam
uenturus erat 22, redire potuisset. Obuiam fit ei
Clodius expeditus 23, in equo, nulla rheda 24, nul-
lis impedimentis, nullis Graecis comitibus 25, vt
solebat; sine vxore, quod nunquam fere 26? cum
27 hic infidiator, qui iter illud ad caedem facien-
dam apparasset, cum vxore veheretur 28 in rheda,
paenulatus 29, vulgi 30 magno impedimento, ac
muliebri & delicato ancillarum puerorumq; co-
mitatu. Fit 31 obuiam Clodio ante fundum eius,
hora fere vndecima, aut non multo secus 32: sta-
tim

13 conuentum populi. 14 defuit. 15 Concionem. 16
obseruare. 17 postquam. 18 dum interim. 19 quemadmo-
dum fieri solet. 20 parat ad iter cum marito suscipiendum.
21 eo tempore. 22 Romam redire voluisset. 23 para-
tus. 24 non vehebatur in rheda. 25 non habebat tunc se-
cum Graecos famulos, qui ipsum alias comitari solebant.
26 facere consuevit. 27 cum tamen. 28 vectus fuerit, cum ex
vrbe proficisceretur. 29 indutus paenula, *Reise - Kleid*;
Campagne-Rock, Reise-Mantel. 30 multos habebat secum
feruos. 31 Milo fit. 32 aut non diu post horam illam.

33 gla.

tim complures cum telis 33 in hunc 34 faciunt de
 35 loco superiore impetum: aduersi 36 rhedarium
 occidunt. Cum autem hic 37 de rheda, reiecta
 38 paenula, desiluisset, seque acri animo defende-
 ret: illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis,
 partim recurrere ad rhedam, vt a tergo Milonem
 adorirentur: partim, quod hunc iam interfectum
 putarent, caedere incipiunt eius seruos, qui post
 39 erant: ex quibus qui animo fidei in dominum
 erant & praesentes 40 fuerunt, partim occisi sunt,
 partim, cum ad 41 rhedam pugnari viderent, &
 domino succurrere prohiberentur 42, Milonem-
 que occisum 43 etiam ex ipso Clodio audirent, &
 ita esse putarent, fecerunt 44 id serui Milonis (di-
 cam enim non deriuandi criminis causa 45, sed vt
 factum est) neque imperante, neque sciente, ne-
 que praesente domino, quod suos quisque seruos
 in tali re 46 facere voluisset.

33 gladiis. 34 Milonem. 35 ex loco edito. 36 retro. 37
 Milo. 38 postquam reiecerat a se paenulam. 39 currum.
 40 forti, audaci. 41 apud. 42 impedirentur. 43 inter-
 lectum esse. 44 occiderunt Clodium. 45 quasi ego velim
 transferre caedem a Milone ad eius seruos, & his tribuere
 culpam. 46 casu.

CAPVT XI.

Haec, sicut exposui 1, ita gesta sunt, iudices: in-
 sidiator superatus 2, vi victa vis 3, vel potius 4
 oppressa virtute 5 audacia 6 est. Nihil dico quid
 7 resp.

1 Narraui. 2 occisus est. 3 & vis illata victa fuit per
 vim. 4 vt rectius dicam. 5 per fortitudinem defensionis.
 6 Clodii aggressoris.

Q3

7 quam-

7 resp. consecuta sit 8 : nihil, quid vos 9 : nihil, quid omnes boni : nihil sane id prodest 10 Miloni, qui hoc fato 11 natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin 12 una 13 rempublicam vosque servaret. Si id 14 iure non 15 posset, nihil habeo, quod defendam : si 16 hoc & ratio 17 doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris 18 natura ipsa praescripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope 19 possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent ; non potestis hoc facinus 20 improbum 21 iudicare, quin simul iudicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis 22, aut vestris 23 sententiis esse pereundum 24. Quod 25 si ita putasset : certe optabilius 26 Miloni fuit 27 dare iugulum 28 P. Clodio, non semel ab illo, neque tum 29 primum 30 petatum 31, quam iugulari 32 a vobis, quia 33 se illi non iugulandum tradidisset. Sin hoc nemo vestrum ita sentit, illud iam in iudicium venit 34 non 35, occisusne sit, quod fate-

7 quantum bonum. 8 per Clodii mortem. 9 ex ea consecuta sitis. 10 prodesse poterit. 11 hac voluntate deorum, hoc modo. 12 ut non. 13 simul. 14 occidere insidiatorem. 15 nihil. 16 quod si vero. 17 sana ratio. 18 bestiis. 19 ratione, modo, auxilio. 20 caedem Clodii. 21 iniustum. 22 per tela latronum. 23 per vestras. 24 interfici necessario oportere omnes illos. 25 si Milo hoc credidisset. 26 melius. 27 fuisset. 28 collatum. 29 illo tempore. 30 prima vice, 31 saepius iam insidiatus est Clodius vitae Milonis. 32 interfici, puniri. 33 ex hac causa, quia se non passus esset interfici a Clodio. 34 disquiritur. 35 non hoc quaeritur.

36 hoc

fatemur : sed 36 iure, an iniuria : quod multis antea in causis 37 iam quaesitum est. Insidias factas esse 38. constat 39 : & id est, quod senatus contra rem. factum iudicavit : ab utro 40 factae sint, incertum est, de hoc igitur latum est 41, ut quaeretur. Ita & senatus rem 42, non hominem 43, notavit 44 : & Pompeius de iure, non de facto, quaestionem tulit. Num quid igitur aliud in iudicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil 45. Si hic illi ; ut ne sit impune 46 : si ille huic 47 ; tum 48 nos scelere 49 solvamus 50.

36 hoc quaeritur, an Clodius occisus sit iure &c. 37 exemplis. 38 Miloni a Clodio. 39 certum & indubitatum est partim ex antea dictis. 40 an a Clodio, an vero a Milone. 41 sententia dicta, lex lata est a Pompeio. 42 caedem. 43 Milonem. 44 putavit esse inquirendam. 45 aliud iam quaeritur. 46 si Milo Clodio struxit insidias, tunc necesse est, ut ille puniatur. 47 si vero Clodius Miloni struxit insidias. 48 ut tum. 49 a crimine, 50 liberetur Milo & absolvatur.

CAPVT XII.

Quoniam igitur pacto 1 probari 2 potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis 3 est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua 4 docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum 5, CUI BONO 6 FVERIT, in his personis 7 valeat

1 Modo 2 demonstrari. 3 facile. 4 Clodio, qui furenti bestiae similis est. 5 Cassii dictum, proverbium. 6 in quem finem, quo respectu.

Q4

7 Mi-

7 valeat 8: etsi boni nullo 9 emolumento impel-
 luntur 10 in fraudem 11, improbi saepe paruo 12.
 Atqui 13 Milone interfecto Clodius hoc asseque-
 batur, non modo vt praetor esset non 14 eo con-
 sule, quo 15 sceleris nihil facere posset: sed etiam
 vt his 16 consulibus praetor esset, quibus si non
 adiuuantibus, at coniuuentibus 17 certe, spera-
 set se posse remp. eludere 18 in illis suis cogitatis
 furoribus 19: cuius 20 illi 21 conatus 22, vt ipse
 ratiocinabatur 23, nec, si reprimere possent cu-
 perent, cum tantum beneficium 24 ei se debere 25
 arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent
 frangere 26 hominis sceleratissimi corrobora-
 tam iam vetustate 27 audaciam. An vero iudi-
 ces, vos soli ignoratis, vos hospites 28 in hac vr-
 be versamini? vestrae peregrinantur 29 aures,
 ne-

7 Milone & Clodio. 8 locum habeat. 9 ne per maximas
 quidem utilitates. 10 coniciuntur, excitantur. 11 ad com-
 mittendum aliquod crimen, vel, vt Horatius dicit: oderunt
 peccare boni virtutis amore. 12 improbi autem saepe ex-
 citantur ad facinus per leuem utilitatem. 13 iam vero. 14
 dum Milo consul amplius non esset. 15 qui Milo quamdiu
 Consul esset, Clodius nullum scelus audere poterat. 16 Hy-
 psaeo & Scipione, competitoribus Milonis. 17 permitten-
 tibus. 18 vexare. 19 sceleribus. 20 Clodii. 21 Consules,
 Hypsaeus & Scipio. 22 audaciam. 23 arbitrabatur, sibi
 persuadebat. 24 Consulatum. 25 acceptum referre. 26
 debilitare, reprimere, coercere. 27 per longum tempus.
 28 peregrini, omnium rerum ignari. 29 nihil audierunt
 vnquam de audacia Clodii.

neque 30 in hoc peruagato 31 ciuitatis sermone
 versantur 32, quas ille leges (si leges nominandae
 sunt, ac non faces 33 vrbis, & pestes reip.) fuerit
 impositurus nobis omnibus, atque iniustus 34?
 Exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librarium 35
 illud legum vestrarum, quod 36 te aiunt eripuisse
 e domo, & ex mediis armis turbaque nocturna,
 tanquam Palladium 37 sustulisse, vt praeclarum
 inde munus 38 ac instrumentum 39 tribunatus ad
 aliquem, si nactus esses, qui tuo 40 arbitrio tribu-
 natum gereret, deferre posses. Et 41 adspexit me
 illis quidem oculis 42, quibus 43 tum solebat, cum
 omnia omnibus minabatur. Mouet 44 me quip-
 pe 45, lumen 46 curiae.

30 neque aures vestrae. 31 omnibus noto, qui per totam
 ciuitatem percrebuit. 32 occupantur. 33 seditiones, peri-
 cula. 34 tanquam seruis, quibus stigma, seu nota seruitutis
 iurebatur. 35 cistam & thecam, in qua leges vestrae re-
 conditae sunt. 36 librarium. 37 rem sanctam & inuolabi-
 lem. 38 domum. 39 tanquam rationarium & breuiarium,
 quo sequentes Tribuni plebis vti possent. 40 iuxta tuam
 voluntatem. 41 & Sextus Clodius, cum haec ex me audi-
 ret. 42 toruis, minacibus. 43 qualibus oculis me solebas
 illo tempore aspicere. 44 conturbat. 45 Ironia. 46 hic
 egregius vir, qui velut lumen curiae est; scilicet.

CAPVT XIII.

Quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi, cuius tu
 inimicissimum 1 multo crudelius etiam pu-
 nitus es 2, quam erat humanitatis meae postulare 3:
 Tu

1 Clodium, quem tu cremasti mortuum. 2 puniisti. 3
 quam ego vnquam postularem, qui crudelis non sum.

Es

4 Ma-

Tu P. Clodii cruentum cadauer eiecisti domo: tu in publicum eiecisti: tu spoliatum imagini- bus 4, exequiis, pompa, laudatione, infelicissi- mis lignis semiustulatum 5, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Quam rem etsi neces- sario fecisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem expromsisti 6 tuam, laudare non 7 possum, irasci certe non debeo 8. P. Clodii praeturam non sine maximo rerum nouarum 9 metu proponi, & solutam fore 10 videbatis, nisi esset is consul, qui eam auderet, possetque con- stringere 11. Eum 12 Milonem esse cum senti- ret vniuersus populus R. quis dubitaret suffra- gio 13 suo se metu, periculo rempublicam libe- rare? At non 14, P. Clodio remoto 15, vsitatis iam rebus enitendum est 16 Miloni, vt tuea- tur 17 dignitatem suam. Singularis illa huic 18 vni concessa gloria, quae quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis 19, iam morte Clodii cecidit 20. Vos adepti estis 21, ne quem

22 ci-

4 Maiorum, quae in funeribus geri solebant. 5 quod to- tum combustum non erat. 6 prodidisti, impendisti. 7 non quidem. 8 tibi ob hanc rem. 9 periculosarum. 10 consti- tutam, vel finitam. 11 coërcere, reprimere. 12 cum vero intelligeret populus, tantam auctoritatem esse in Milone, vt is posset coërcere Clodium. 13 per consensum suum, 14 non vsitatis, insolitis modis, per singularem defensionem. 15 postquam cum Summa reipublicae vtilitate occisus est Clodius. 16 id agere & efficere cogitur Milo. 17 defen- dat & conferuet. 18 Miloni. 19 dum reprimebat furores Clodii. 20 in periculum adducitur, diminuitur. 21 per mortem Clodii.

22 am.

22 ciuem metueritis : hic 23 exercitationem virtutis, suffragationem consulatus, fontem perennem gloriae suae perdidit 24. Itaque Milonis consulatus, qui, viuo 25 Clodio, labefactari 26 non poterat, mortuo 27 denique tentari 28 coeptus est. Non modo igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni. At valuit odium 29, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor iniuriae, punitor doloris sui. Quid, si haec, non dico maiora fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo 30 maxima 31, nulla in hoc 32? quid vultis amplius? quid 33 enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suae 34 gloriae, praeter 35 hoc ciuile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat 36 vt odisset primum defensorem salutis meae: deinde vexatorem 37 furoris, domitorem armorum suorum: postremo etiam accusatorem. Reus enim Milonis lege 38 Plotia, fuit Clodius, quoad 39 vixit. Quo tandem animo hoc 40 tyrannum 41 tulisse

22 amplius aliquem. 23 Milo. 24 dum ob caedem iustam Clodii in ius vocatur. 25 dum ille viuebat. 26 ad ruinam propelli. 27 post mortem Clodii. 28 labefactari. 29 sed dicunt aduersarii: Milo prosequutus est odio Clodium. 30 Clodio. 31 haec omnia, odium, dolor, inimicitia, fuerunt erga Milonem. 32 Milone erga Clodium. 33 ex qua causa. 34 qui Clodius in causa erat, vt Milo maximam gloriam impetraret. 35 tale quidem odium Milo gessit contra Clodium. 36 hunc animum habebat Clodius. 37 inimicum. 38 iuxta legem Plotiam. 39 quamdiu. 40 hanc mentem Milonis. 41 Clodium, qui nullius paruit legibus.

lisse creditis? quantum odium illius, & in homine iniusto, quam etiam iustum 42?

42 cuius, licet iniusti hominis, causae tamen odii in Milonem, accusatorem suum, iustae erant.

CAPVT XIV.

Reliquum est, vt iam illum 1 natura ipsius, consuetudoque defendat: hunc 2 autem haec eadem 3 coarguant 4? nihil 5 per vim vnquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo, iudices? cum 6, moerentibus vobis 7, vrbe cessi 8, iudiciumne timui? non 9 seruos, non arma, non vim? Quae fuisset igitur causa restituendi mei 10, nisi ei 11 fuisset iniusta 12 eiiciendi 13? Diem mihi, credo, dixerat 14: multam 15 irrogarat 16: aucionem perduellionis intenderat 17: & mihi, iudices, in causa aut vestra mala, aut mea nec praeclarissima etiam iudicium timendum fuit 18. Seruorum & egentium ciuium & facinorosorum armis meos ciues, meis 19 consiliis peri-

1 Milonem. 2 Clodium. 3 natura & consuetudo ipsius. 4 accusent. 5 fecit. 6 quando ego. 7 cum lacrymis vestris. 8 ex vrbe profectus sum in exilium, quoniam id volebat Clodius. 9 annon timui seruos, quos Clodius contra me excitabat? 10 vt ego restituerer. 11 Clodio. 12 causa. 13 vt ego pellerer ex vrbe. 14 accusauit me apud populum. 15 poenam pecuniariam. 16 mihi imposuerat. 17 me voluerat accusare tanquam hostem patriae. 18 si ea causa mala fuit: vestra fuit, nam, quia vos iussistis, & propter vtilitatem vestram, ego gulas fregi fociis Catilinae: sin bona causa est, ergo ego habeo magnam laudem. Igitur in istiusmodi causis numquid iudicium timerem? 19 per mea.

periculisque seruatos, pro me obiici 20 nolui. Vidi enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum reip. pene interfici seruorum manu 21, cum mihi adesset 22: quia in turba C. Vibienus, senator, vir optimus, cum hoc 23 cum esset vna 24, ita est multatus 25, vt vitam amiserit. Itaque quando illius 26 postea fica illa, quam a Catilina acceperat, conqueuit? Haec intentata nobis est 27: huic ego vos obiici 28 pro me 29 non sum passus; haec insidiata Pompeio est, haec 30 istam Appiam, monumentum sui nominis, nece 31 Papii cruentauit: haec eadem longo interuallo 32 conuersa rursus est in me: nuper quidem, vt scitis, me ad regiam 33 pene confecit 34. Quid simile Milonis 35? cuius vis omnis haec semper fuit, ne P. Clodius, cum in iudicium detrahi non posset, vi oppressam ciuitatem teneret 36. Quem si interficere voluisset, quantae 37, quoties occasiones, quam praeclarae fuerunt? Potuitne, cum domum ac deos penates suos, illo 38 oppugnante, defenderet, iure se vlcisci? potuitne 39, ciue egregio & viro fortissimo, P. Sextio, collega suo
vul-

20 tradi, occidi. 21 a manu. 22 cum staret prope me, cum causam meam defenderet. 23 Hortensio. 24 cum esset apud ipsum. 25 vulneratus. 26 Clodii. 27 hanc ficam voluit quoque in nostra latera defigere. 28 vt vos ab eo occideremini. 29 pro meae salutis conseruatione. 30 fica Clodii. 31 per mortem & caedem. 32 post longum tempus. 33 viam. 34 interfecit. 35 potestne igitur aliquid simile de Milone dici? 36 occuparet. 37 occasiones ad id perficiendum. 38 cum Clodius domum Milonis oppugnaret. 39 hoc facere.

Q7

40 cum

vulnerato 40? potuitne, Q. Fabricio, viro optimo, cum reditu meo legem ferret, pulso 41, crudelissima in foro caede facta 42? potuitne, L. Caecili, iustissimi fortissimique praetoris, oppugnata domo 43? potuitne illo die, cum est lata lex de me? cum totius Italiae concursus, quem mea salus concitarat, facti illius 44 gloriam libens agnouisset: vt etiam si id Milo fecisset, cuncta ciuitas eam laudem 45 pro sua 46 vindicaret 47?

40 cum vulneratus esset Sextius. 41 cum in exilium pel-
leretur Fabricius. 42 & cum facta esset caedes &c. 43 eo
tempore, quo oppugnabatur domus Caecili. 44 si occisus
esset Clodius. 45 de occiso Clodio. 46 laude. 47 si tibi
tribueret, acciperet, haberet.

CAPVT XV.

ATqui erat id i temporis clarissimus & fortissi-
mus consul, inimicus Clodio, P. Lentulus,
vltor sceleris illius, propugnator senatus, defen-
sor vestrae voluntatis, patronus illius publici
consensus, restitutor salutis meae: septem 1
praetores, octo tribuni plebis, illius 3 aduer-
sarii, defensores mei: Cn. Pompeius auctor &
dux mei reditus, illius hostis: cuius sententi-
am senatus omnis de salute 4 mea grauissimam
& ornatissimam 5 secutus est: qui populum R. co-
hortatus est: qui, cum de me decretum Capuae 6
fecisset, ipsae cunctae Italiae cupienti 7, & eius
fidem imploranti, signum dedit, vt ad me resti-
tuen-

1 Illo tempore. 2 aderant. 3 Clodii. 4 restitutione.
5 praeclaram, omni laude dignam. 6 in vrbe Capua. 7 quae
desiderabat meum reditum. 8 Clo-

tuendum Romam concurrerent. Omnia tum denique in illum 8 odia ciuium ardebant desiderio mei 9: quem 10 qui tum 11 interemisset, non de impunitate eius, sed de praemiis cogitaretur 12. Tamen se Milo continuit 13, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim nunquam vocauit 14. Quid 15? priuato Milone, & reo 16 ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus est: quae 17 tum non modo occasio, sed etiam causa illius 18 opprimendi 19 fuit? Nuper vero cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, grauissimamque adolescens nobilissimus reipublicae partem 20 fortissime suscepisset, atque illam belluam, iudicii laqueos declinantem 21, iam irretitam teneret 22: qui locus, quod tempus illud, dii immortales, fuit 23? cum se ille 24 fugiens in scalarum tenebras abdidisset 25, magnum 26 Miloni fuit 27 confice-

8 Clodium. 9 quoniam vehementer me desiderabant. 10 Clodium. 11 illo tempore. 12 non cogitatum fuisse solum de eo non puniendo, sed etiam praemiis afficiendo. 13 quietus fuit, non aggressus est Clodium, quod facere tamen potuisset impune. 14 traxit. 15 porro dicam. 16 cum Milo magistratum non gereret, sed viueret priuatus, & apud populum accusaretur a Clodio. 17 quam egregia. 18 Clodii. 19 interficiendi. 20 defensionem ordinis equestris contra Clodium. 21 qui nolebat in iudicium trahi. 22 iam ita teneret constrictam, vt vix effugere posset. 23 tunc optima occasio & commodum tempus fuisset eum interficiendi. 24 Clodius. 25 occultasset. 26 facile. 27 fuisset.

28 ita

ficere illam pestem nulla sua inuidia 28, Antonii vero maxima gloria 29? Quid? comitiis 30 in campo quoties potestas fuit 31? cum ille vi in septa 32 irruisset, gladios distringendos, lapides iaciendos curasset, deinde subito, vultu 33 Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos 34 & omnes boni vota faceretis, vt Miloni vti virtute sua liberet 35?

28 ita, vt nullum odium ob eam rem in se suscepisset apud alios. 29 cum gloria. 30 in comitiis. 31 Clodium occidendi. 32 in locum comitorum circumdatum septo. 33 per vultum & praesentiam. 34 cum vos. 35 vt vellet Milo interficere Clodium, quod facile perficere potuisset.

CAPVT XVI.

QVem igitur cum omnium gratia 1 noluit 2, hunc 3 voluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco 4, quem tempore, quem impune non est ausus 5, hunc 6 iniuria, iniquo 7 loco, alieno 8 tempore, periculo 9 capitis non dubitavit occidere? praesertim, iudices, cum honoris amplissimi contentio 10, & dies comitorum subesset 11: quo quidem tempore (scio enim, quam timida sit ambitio 12, quantaque, & quam sollicita 13 cupiditas consulatus) omnia non modo, quae reprehendi palam sed

1 Bona voluntate, consensu. 2 occidere. 3 an voluisset eum iam occidere, praesertim aliqui de caede possent quaeri. 4 iusto. 5 occidere. 6 an probabile est, quod non dubitauerit, quod voluerit hunc occidere. 7 incommodo. 8 inepto, non conuenienti. 9 cum periculo vitae suae. 10 competitio Consulatus. 11 adesset. 12 cupiditas honorum, Praeturae, Consulatus, 13 meticulosa, timens semper peioris.

14 clan-

sed etiam quae obscure 14 cogitari possunt time-
 mus: rumorem, fabulam 15 fictam, falsam per-
 horrescimus: ora omnium, atque oculos intue-
 mur 16. Nihil enim est tam molle, tam tenerum,
 tam aut fragile, aut flexibile 17, quam voluntas 18
 erga nos, sensusque 19 civium: qui non modo
 improbitati irascuntur candidatorum 20, sed et-
 iam in recte factis saepe fastidiunt 21. Hunc diem
 igitur campi 22 speratum, atque exoptatum sibi
 proponens Milo, cruentis manibus scelus & faci-
 nus prae se ferens 23 & confitens, ad illa augusta
 centuriarum auspicia 24 veniebat? quam hoc
 non 25 credibile in hoc 26? quam idem in Clodio
 non dubitandum 27, quin se, interfecto Milone,
 regnaturum 28 putaret? Quid? quod caput 29
 audaciae est, iudices: quis ignorat, maximam ille-
 cebram esse peccandi, impunitatis 30 spem? In
 utro igitur haec 31 fuit? in Milone? qui etiam
 nunc reus est 32 facti 33, aut praeclari, aut certe
 necessarii? an in Clodio? qui ita iudicia, poe-
 nam-

14 clanculum, tacite. 15 sermones communes hominum.
 16 prae, vel, ex metu. 17 quod facile frangi & flecti pot-
 est. 18 benevolentia. 19 fauor. 20 qui honores & Magi-
 stratus petunt. 21 fit saepius etiam, ut ciues fastidium ha-
 beant ab iis, qui tamen recte fecerunt. 22 Martii, in quo
 electio Magistratum fiebat. 23 ostentans, & in eo glori-
 ans. 24 sacrificia, electionem. 25 non est. 26 Milone. 27
 de Clodio autem hoc facinus in dubium non poni debet.
 28 Consulem fore. 29 fons & causa permouens. 30 si
 crimina & vitia non puniuntur. 31 audacia. 32 accusatur,
 arguitur. 33 caedis.

34 diu

namque contemserat, vt eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ego argumentor 34? quid plura disputo? te Q. Petilli, appello 35, optimum & fortissimum ciuem: te, M. Cato, testor: quos mihi diuina quaedam fors dedit iudices. Vos ex M. Fauonio audistis, Clodium sibi 36 dixisse, & audistis, viuo 37 Clodio, periturum Milonem triduo 38. Post diem tertium gesta res 39 est, quam 40 dixerat. Cum ille non dubitaret aperire 41, quid cogitaret; vos potestis dubitare, quid 42 fecerit?

34 diu ratiocinor. 35 voco in testem. 36 Fauonio. 37 si viveret Clodius. 38 intra tres dies. 39 caedes Clodii. 40 postquam dixerat. 41 palam dicere. 42 contra Milonem.

CAPVT XVII.

Quemadmodum igitur eum dies non fefellit 1? dixi equidem modo 2. Dictatoris Lanuuii stata sacrificia nosse, negotii nihil erat 3, vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuuium illo ipso, quo profectus est, die: itaque anteuertit 4. At quo 5 die? quo, vt ante dixi, insanissima concio 6 ab ipsius mercenario 7 tribuno plebis est concitata: quem diem ille,

1 Quomodo ergo scire potuit Clodius, Milonem periturum esse intra tres dies? 2 paullo ante. 3 facile poterat Clodius scire sacrificia Milonis, qui erat dictator Lanuuii, quaeque in certum diem erant constituta. 4 ipsum occupauit, ante ipsum profectus est. 5 eo die, in quo. 6 plebs. 7 quem mercede corruerat.

ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus 8 approperearet 9, nunquam reliquisset. Ergo illi 10 ne causa quidem itineris, etiam causa manendi 11: Miloni manendi nulla facultas 12, exeundi 13 non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si, vt ille sciuit, Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit 14? Primum quaero, qui 15 scire potuerit: quod vos idem in Clodio quaerere non potestis. Vt 16 enim neminem alium: nisi T. Patinam, familiarissimum suum rogasset 17, scire potuit illo ipso die Lanuuii a dictatore Milone prodi flaminem 18 necesse esse 19. Sed erant permulti alii, ex quibus id 20 facillime scire posset: omnes scilicet Lanuuii. Milo de Clodii reditu vnde 21 quaesuit? quaesierit sane 22. Videte, quid vobis largiar 23. Seruum etiam, vt Arrius, meus amicus, dixit, corruerit 24. Legite testimonia testium vestrorum, dixit C. Cassinius, cognomento Scola,

8 caedem Milonis. 9 properasset. 10 Clodio. 11 non solum habuit nullam causam itineris sui, sed etiam causam potius habuit manendi in vrbe, & tamen profectus est. 12 Milo nec potuit nec debuit manere in vrbe. 13 proficiscendi Lanuuium. 14 Milo etiam suspicari non potuit Clodium fore in via; sed Clodius tamen suspicari & scire potuit, Milonem fore in via. 15 quomodo. 16 etsi. 17 interrogasset. 18 institui sacerdotem. 19 necessario oportere. 20 profectiōnem Milonis. 21 apud quem. 22 ponamus etiam, quod Milo hoc quaesierit. 23 concedam, indulgeam. 24 ponamus etiam hoc, quod corruerit seruum.

Scola, Interamnis 25, familiarissimus, & idem comes P. Clodii: cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora 26 Interamnae fuerat & Romae, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse, sed subito ei esse nunciatum, Cyrum architectum esse mortuum: itaque Romam repente constituisse proficisci, dixit hoc comes item P. Clodii, C. Clodius.

25 ex oppido Interamnae ortus. 26 in hora.

CAPVT XVIII.

Videte 1, iudices, quanta res his testimoniis sint confectae 2. Primum certe 3 liberatur Milo, non eo consilio 4 profectus esse 5, vt insidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obuius futurus omnino non erat: deinde (non enim video, cur non meum quoque agam negotium) scitis iudices, fuisse 6, qui in hac rogatione 7 suadenda dicerent, Milonis manu caedem esse factam, consilio 8 vero maioris alicuius. Videlicet me latronem, ac sicarium abiecti 9 hominis, & perditum describebant 10. Iacent scis 11 testibus 11, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro audisset, fuisse rediturum. Respiravi: liberatus sum 12: non vereor, ne, quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitasse. Nunc persequar

1 Ipsimet vos iudicate. 2 quam pulchre res conficiatur per haec testimonia. Ironia. 3 per haec testimonia aduersariorum. 4 intentione, animo. 5 quod profectus non sit, 6 alii quos, qui dicent. 7 in qua noua quaestio de caede Clodii decreta est. 8 iussu, suasu, hortatu, *aus anstiffren*. 9 viles, miseri. - 10 notabant, designabant, indigitabant. 11 cum suis, 12 ab omni metu. Ironia, 13 per-

quar 13 cetera, nam occurrit 14 illud: ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus; siquidem exiturus ad caedem e villa 15 non fuisset. Video enim, illum, qui dicitur de Cyri morte nunciasset, non id 16 nunciasset, sed Milonem appropinquare. Nam quid 17 de Cyro nunciaret, quem Clodius Roma 18 proficiscens reliquerat morientem? Vna 19 fui: testamentum simul obsignavi cum Clodio: testamentum autem palam fecerat, & illum 20 heredem & me scripserat 21. Quem pridie hora tertia animam efflantem reliquisset, cum 22 mortuum postridie 23 hora decima denique ei 24 nunciabatur?

13 pertractabo. 14 in mentem mihi venit. 15 sua in via Appia. 16 mortem Cyri. 17 quam ob causam. 18 ex Roma. 19 simul ego fui apud morientem Cyrum. 20 Clodium. 21 constituerat. 22 Cyrum esse. 23 tertio die. 24 Clodio.

CAPVT XIX.

AGe, sit ita factum 1: quae causa, cur Romam properaret? cur in noctem 2 se coniiceret? quid afferebat causa festinationis? quod 3 heres erat? primum erat nihil 4, cur properato 5 opus esset: deinde, si quid 6 esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset, amitteret autem 7, si postridie mane Romam venisset? Atque ut illi nocturnus ad urbem aduentus vitandus potius, quam expetendus fuit:

1 Quod nunciatum fuerit Clodio de morte Cyri. 2 cur noctu proficisci debuisset. 3 quoniam. 4 nulla causa. 5 properatione. 6 aliqua causa, 7 quod autem perderet.

8 at-

fuit 8: sic Miloni, cum insidiator esset, se illum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsistendum 9 atque expectandum fuit 10. Noctu, inuidioso 11 & pleno latronum in loco occidisset: nemo ei neganti 12 non credidisset, quem esse omnes saluum, etiam confitentem, volunt. Sustinisset hoc crimen 13 primum ipse ille latronum occultator & receptator locus 14, dum neque muta solitudo indicasset, neque caeca nox ostendisset Milonem: deinde vbi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam haec 15 timentes in suspicionem caderent: tota denique rea citaretur Etruria 16. Atque illo die certe Aricia 17 rediens deuertit Clodius ad Albanum. Quod nisi sciret Milo, illum Africae fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiamsi Romam illo die reuerti vellet, ad villam suam, quae viam tangeret 18, deuersurum, cur neque ante occurrit 19, ne ille in via resideret 20: nec 21 eo in loco subsedit 22, quo 23 ille 24 noctu venturus esset? Video adhuc constare 25 omnia, iudi-

8 atque, quemadmodum Clodius debuisset potius vitare aduentum suum & non venire in urbem, quam in eam venire. 9 manendum. 10 fuisset. 11 periculoso. 12 Miloni, si id negasset. 13 crimen hoc derivatum fuisset in locum. 14 in quo latent & recipiuntur latrones. 15 hanc violentiam. 16 tanquam auctor caedis. 17 ex Aricia, quod oppidum est Latii. 18 quae sita esset ad viam. 19 venit ipsi in mentem. 20 maneret, antequam Clodius in villam veniret. 21 cur nec. 22 mansit. 23 ad quem. 24 Clodius. 25 congruere, iusta & proba.

26 Clo.

iudices: Miloni etiam vtile fuisset Clodium viue-
 re: illi 26 ad ea 27, quae concupierat, optatissi-
 mum interitum Milonis fuisse: odium fuisse illi-
 us in hunc acerbissimum, in illum huius nullum
 28: consuetudinem illius perpetuam in vi 29 infe-
 renda, huius 30 tantum in repellenda: mortem ab
 illo denunciatam Miloni, & praedictam palam, ni-
 hil vnquam auditum ex Milone: profectiois hu-
 ius diem illi notum, reditum illius huic ignotum
 fuisse: huius iter necessarium, illius etiam potius
 alienum 31: hunc prae se tulisse 32, se illo die Ro-
 ma exiturum, illum eo die se dissimulasse reditu-
 rum: hunc nullius rei mutasse consilium, illum
 causam mutandi consilii finxisse 33: huic 34, si 35
 insidiaretur, noctem 36 prope urbem expectan-
 dam: illi, etiam si hunc non timeret, tamen ac-
 cessam ad urbem nocturnum fuisse metuendum.

26 Clodio autem. 27 scelera. 28 odium. 29 ut vim
 exerceret. 30 Milonis autem consuetudinem in eo semper
 fuisse positam, ut vim intentatam repelleret. 31 nec neces-
 sarium & plane incongruum. 32 publice dixisse. 33 quasi
 morte Cyri ad id cogeretur. 34 Miloni. 35 si voluisset
 frungere insidias Clodio. 36 in qua Clodius redire debebat
 Romam.

CAPVT XX.

Videamus nunc id, quod caput 1 est: locus ad
 insidias ille ipse, vbi congressi 2 sunt, vtri 3
 tandem fuerit aptior. Id vero, iudices, etiam du-
 bitan-

1 Praecipuum & primum in tota hac causa. 2 vbi pugna
 facta est. 3 an Miloni, an Clodio?

4 an.

bitandum, & diutius cogitandum est? Ante fundum 4 Clodii: quo in fundo, propter insanas 5 illas substructiones 6, facile mille hominum versabatur 7 valentium 8. Edito 9 aduersarii atque excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam rem eum locum ad pugnam potissimum elegerat. An in eo 10 loco est potius exspectatus ab eo, qui ipsius loci spe 11 facere impetum cogitarat? Res loquitur, iudices, ipsa: quae semper valet plurimum. Si haec 12 non gesta audiretis, sed picta videretis: tamen appareret, vter esset insidiator, vt nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda paenulatus 13, vna 14 federet vxor, quid 15 horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes 16? quid minus promptum 17 ad pugnam, cum paenula 18 irretitus, rheda impeditus, vxore pene constrictus 19 esset? Videte 20 nunc illum 21, primum egredientem e villa, subito; cur? vespere; quid necesse est? tarde; qui 22 conuenit, id 23 praesertim temporis? Diuertit in villam Pompeii. Pompeium vt videret? sciebat

4 ante villam Clodii hoc factum est. 5 ingentes. 6 aedificia, quibus margines villae sustinebantur. 7 erat, commorabatur. 8 robustorum, audacium. 9 in alto. 10 Clodio. 11 dum confidebat opportunitati loci. 12 hanc rem. 13 paenula indutus. 14 & simul cum eo in rheda. 15 maximum certe impedimentum est ex vtraque hac re. 16 vxor imbellis. 17 aptum, idoneum. 18 per paenulam. 19 vt vix descendere ex rheda posset. 20 considerate. 21 Clodium. 22 quomodo. 23 hoc tempus vespertinum.

24 Prae.

bat in Alsiensi 24 esse 25. Villam vt perspiceret?
millies in ea fuerat. Quid 26 ergo erat? mora
& tergiuersatio 27, dum hic 28 veniret, locum
relinquere noluit.

24 Praedio ad Alsum, oppidum Tusciae. 25 Pompeium.
26 quae causa. 27 cunctatio, expectatio. 28 vsque dum
Milo.

CAPVT XXI.

AGe: nunc iter expediti i latronis, cum Milo-
nis impedimentis comparate. Semper ille
antea cum vxore: tum 2 sine ea, nunquam non
in rheda: tum in equo, comites Graeculi, quo-
cunque ibat, etiam cum in castra Etrusca prope-
rabat: tum nugarum 3 in comitatu nihil 4 Mi-
lo, qui nunquam, tum casu 5 pueros symphonia-
cos 6 vxoris ducebat 7, & ancillarum greges, il-
le qui semper secum scorta, semper exoletos 8,
semper lupas 9 ducebat, tum neminem, nisi vt
virum a viro lectum esse diceres 10. Cur igitur
victus est 11? quia 12 non semper viator a latrone,
nonnunquam etiam latro a viatore occiditur:
quia, quamquam paratus 13 in imparatos Clodius,
tamen mulier 14 incidere in viros 15. Nec vero
sic

1 Parati ad caedem Clodii. 2 illo autem tempore pro-
fectus erat sine vxore. 3 in auxilium seruorum, inanis pom-
pae. 4 cum eo erat. 5 fortuito. 6 musicos. 7 secum
habebat. 8 scorta mascula. 9 meretrices. 10 nisi forte
quis dicere velit, quod Clodius certos sibi tum viros elege-
rit, cum quibus aggredere Milonem. t. Clodius. i. Mi-
lo. 13 vir fortis. 14 mollis vir. 15 fortes.

R

16 sem-

sic erat vnquam non paratus 16 Milo contra il-
 lum, vt non satis fere esset paratus. Semper ille
 & quantum interesset 17 P. Clodii se 18 perire, &
 19 quanto illi 20 odio esset, & quantum ille aude-
 ret, cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam
 maximis praemiis propositam, & pene addictam
 sciebat 21, nunquam in periculum sine praesi-
 dio, & sine custodia proiiciebat 22. Adde casus,
 adde incertos exitus pugnarum, Martemque
 communem 23: qui saepe spoliante[m] 24 iam, &
 exultantem euertit, & perculit ab abiecto 25. Ad-
 de inscitiam pransi 26, poti 27, oscitantis 28 ducis:
 qui cum a tergo hostem interclusum reliquisset:
 nihil de eius extremis comitibus cogitauit: in
 quos 29 incensos ira, vitamque domini desperan-
 tes 30 cum incidisset, haesit in iis poenis, quas ab
 eo serui fideles pro domini vita expetiuerunt 31.
 Cur 32 igitur eos manumisit 33? metuebat sci-
 licet 34, ne indicarent: ne dolorem perferre non
 pos-

16 semper erat Milo paratus contra Clodium. 17 quan-
 tam utilitatem exinde speraret Clodius. 18 Milonem. 19 &
 in. 20 apud illum. 21 sciebat Milo, quod contra vitam
 suam maxime proposita essent praemia a Clodio. 22 praeci-
 pitabat, dabat. 23 euentus belli, qui communis esse solet
 in vtraque parte. 24 victorem, qui spoliat hostem. 25 victo.
 26 qui prandium sumserat, commessatoris. 27 qui potator
 est. 28 ignaui. 29 comites Milonis. 30 qui serui seu co-
 mites desperabant de vita sui domini iam vulnerati. 31 qui
 Clodium interfecerunt, vt poenam ab eo sumerent pro domi-
 no, quem mortuum esse putabant. 32 cur Milo. 33 ipsos
 liberos fecit a seruitute. 34 Ironia.

35 hoc

possent: ne tormentis cogherentur, occisum esse a
seruis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri.
Quid opus est tortore? quid quaeris? occiderit-
ne? occidit. Iure, an iniuria? nihil ³⁵ ad tor-
torem. Facti enim in equuleo quaestio est ³⁶, iu-
ris in iudicio.

³⁵ hoc nihil pertinet ad tortorem. ³⁶ in tortura quaeri so-
let de facto tantum, de iure autem quaeri solet in iudicio,
non in tortura.

CAPVT XXII.

QUod igitur in causa quaerendum est, id aga-
mus hic 1: quod tormentis inuenire vis, id
fatemur. Manu vero cur 2 miserit, si id potius
quaeris, quam 3 cur parum 4 amplis affecerit
praemiis: nescis inimici factum reprehendere 5.
Dixit enim hic idem, qui 6 omnia semper con-
stanter & fortiter, M. Cato: dixitque in turbu-
lenta concione, quae tamen huius auctoritate
placata est: non libertate solum, sed etiam omni-
bus praemiis dignissimos fuisse, qui 7 domini
caput 8 defendissent. Quod enim praemium sa-
tis magnum est tam beneuolis, tam bonis, tam fi-
delibus seruis, propter quos uiuit 9: etsi id qui-
dem non tanti est 10, quam quod propter eosdem
non sanguine & vulneribus suis, crudelissimi ini-
mici

1 Hoc loco iam, & dispiciamus, num iure Milo occiderit
Clodium, an iniuria. 2 seruos. 3 quam id. 4 non potius ser-
uos honorarit. 5 non satis callide reprehendis inimicum tu-
um. 6 dicit. 7 eos, qui. 8 vitam. 9 per quorum auxilium
uiuit & conseruatus est Dominus. 10 hoc quidem parum ae-
stimat Milo, sed hoc ipsum male habet, quod non ipse po-
tuerit occidere hostem, quoniam hoc serui fecerunt.

R 2

al hac

mici mentem oculosque fatiauit: quos nisi manumifisset, tormentis etiam dedendi fuissent conseruatores domini, vltiores sceleris, defensores necis. Hic vero nihil habet in his malis 11, quod minus moleste ferat, quam 12, etiamsi quid ipsi accidat 13, esse tamen illis meritum praemium persolutum. Sed quaestiones vrgent Milonem, quae sunt habitae nunc in atrio Libertatis. Quibusnam de 14 seruis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulauit? Appius, quis produxit? Appius, vnde? ab Appio. Dii boni, quid potest agi seuerius? De seruis nulla quaestio est in 15 dominum, nisi de incestu 16, vt 17 fuit in Clodium. Proxime deos accessit Clodius, propius quam tum, cum ad ipsos penetrarat 18: cuius de morte, tanquam de caerimoniis 19 violatis, quaeritur. Sed tamen maiores nostri in 20 dominum de seruo quaeri 21 noluerunt, non quia non posset verum inueniri, sed quia videbatur indignum & dominis morte ipsa tristius 22. In reum de seruis accusatoris cum quaeritur, verum 23 inueniri potest?

Age

11 hac calamitate. 12 quam id, quod ipsos dignis praemiis affecerit. 13 etiamsi ideo tristem sententiam accipiat. 14 quaestiones habitae sunt de seruis Clodii. 15 contra. 16 de stupro incestuoso, quod commiserat Clodius. 17 quemadmodum quaestio habita fuit de seruis Clodii. 18 Clodius nunc in coelum ad deos venit paulo propius, quam illo tempore, quo sororem suam turpiter amauerat, tanquam alter Iupiter. 19 sacris rebus. 20 contra. 21 quaestionem & torturam. 22 quoniam hoc modo salus dominorum posita erat in confessione & arbitrio seruorum. 23 veritas.

24 in.

Age vero, quae erat, aut qualis quaestio 24? Heus ybi Ruscio, (verbi causa 25) Clodius insidias fecit Miloni? Fecit. Certa crux 26. Nullas fecit, sperata libertas. Quid hac quaestione certius? Subito arrepti in quaestionem, tamen separantur a ceteris, & in arcas 27 coniiciuntur, ne quis 28 cum iis colloqui possit. Hi centum dies penes 29 accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quaestione dici potest integrius 30? quid incorruptius?

24 interrogatio per tormenta. 25 ut exemplum eiusmodi quaestionis proferam. 26 minatur servile supplicium, si hoc ausit dicere. 27 carceres. 28 aliquis. 29 apud. 30 verius. Ironia.

CAPVT XXIII.

QVod si non dum satis cernitis, cum res ipsa tot, tam claris argumentis signisque luceat 1, pura 2 mente, atque integra Milonem, nullo scelere imbutum 3, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum, Romam reuertisse: recordamini per deos immortales, quae fuerit ceieritas reditus eius: qui 4 ingressus in forum, ardente curia 5: quae magnitudo animi, qui vultus, quae oratio. Neque vero se populo solum, sed etiam senatui commisit 6: neque senatui modo: sed etiam publicis praesidiis &

1 Aperta & clara sit. 2 cum pura. 3 maculatum. 4 quam intrepidus. 5 cum curia per Clodii combustum cadaver incensa vreret. 6 concredidit, tradidit, tanquam innocens.

R 3

7 quasi

& armis 7 : neque his 8 tantum, verum etiam eius 9 potestati, cui 10 senatus totam rempublicam, omnem Italiae pubem 11, cuncta populi Romani arma commiserat. Cui nunquam se hic 12 profecto tradidisset, nisi causae suae confideret, praesertim omnia audenti 13, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientiae, iudices, & magna in utramque partem : ut 14 neque timeant, qui nihil commiserint 15 : & poenam semper ante oculos versari putent, qui peccarint. Neque vero sine ratione 16 certa, causa Milonis semper a senatu probata est. Videbant enim sapientissimi homines facti rationem 17, praesentiam 18 animi, defensionis constantiam. An vero obliti estis, iudices, recenti illo nuntio 19 necis Clodianae non modo inimicorum Milonis sermones & opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum? negabant eum 20 Romam esse rediturum? Siue enim illud animo 21 irato ac percito 22 fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur, eum tanti mortem P. Clodii pu-

7 quasi passus est se captivum retineri & ab armatis militibus custoditum. 8 publicis praesidiis & armis, 9 Pompeii. 10 commiserat. 11 iuventutem, milites. 12 Milo. 13 Pompeio, qui omnia audiebat, quae dicebantur, & nihil ex rumoribus negligebat. 14 utili. 15 mali fecerunt. 16 consideratione. 17 quod nempe liceret occidere insidiatorem. 18 laetitiam. 19 cum recens nuntium afferretur de morte Clodii. 20 Milonem, 21 ex animo. 22 insenso, iracundo, vehementi.

33 aesti.

putasse 23, vt 24 aequo animo patria careret, cum
 25 sanguine inimici expleffet odium suum: siue
 etiam illius morte patriam liberare voluisset, non
 26 dubitaturum fortem virum, quin 27 cum suo
 28 periculo salutem reip. attulisset, cederet ae-
 quo animo legibus 29, secum auferret gloriam
 sempiternam, nobis haec 30 fruenda relinque-
 ret, quae ipse seruasset. Multi etiam Catilinam,
 atque illa portenta 31 loquebantur: erumpet 32,
 occupabit aliquem locum, bellum patriae fa-
 ciet. Miseros interdum ciues, optime de repub.
 meritos: in quibus homines non modo res prae-
 clarissimas obliuiscuntur, sed etiam nefarias su-
 spicantur 33. Ergo illa falsa fuerunt: duo certe
 vera exstitissent, si Milo admisisset 34 aliquid,
 quod non posset honeste vereque defendere.

23 aestimasse. 24 vt etiam libenter in exilium ire veller.
 25 postquam. 26 non esse. 27 quin cederet. 28 cum suo.
 29 quae non patiebantur, vt is esset in vrbe, qui ciuem occi-
 didisset. 30 salutem & tranquillitatem reipublicae. 31 peri-
 cula. 32 in aliquam prouinciam se conferret Milo. 33 de
 quibus etiam homines suspicantur, quasi coniurationem ve-
 lint inire contra patriam. 34 fecisset.

CAPVT XXIV.

QVid, quae postea sunt in eum congesta? quae
 quemuis etiam mediocrium delictorum con-
 scientia perculissent, vt 3 sustinuit, dii immortales
 susti-

1 Dicta contra Milonem. 2 quae tam atrociam fuerunt, vt
 facile etiam potuerint eum conuicere in terrorem, qui con-
 sciens sibi est mediocrium delictorum. 3 quanta vero cum
 constantia passus est Milo, haec de se dici.

R. 4

4 quam

fustinuit? imo vero vt 4 contempsit ac pro nihilo putauit? quae neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir negligere potuisset. Scutorum, gladiatorum, frenorum, sparorum 5 pilorumque 6 etiam multitudo deprehendi posse 7 indicabatur 8. Nullum in vrbe vicum 9, nullum angustum 10 esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta 11 domus: arma in villam Oriculanam deuecta Tiberi 12: domus in cliuo 13 Capitolino scutis referta 14: plena 15 omnia malleolorum 16 ad vrbis incendia comparatorum. Haec non delata 17 solum, sed pene credita: nec ante repudiata sunt, quam quae sita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: sed dicam, vt sentio, iudices. Nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt 18, quibus tota commissa 18 est resp. Quin etiam audiendus sit popa Licinius, nescio quis, de circo maximo 19: seruos Milonis apud se 20 ebrios factos, sibi confessos esse, de interficiendo Cn. Pompeio coniurasse 21: deinde postea se 22 gladio percussum esse ab vno de illis 23, ne indicaret. Pompeio in hortos

4 quam forti animo. 5 sparus erat genus teli exigui & recurui. 6 telum missile. 7 apud Milonem. 8 dicebatur. 9 plateam. 10 plateam angustam. 11 *gemitet*. 12 & arma fuisse deuecta per Tiberim fluuium ad villam &c. 13 colle. 14 plena. 15 esse. 16 sarmenta, per quae ignis facile potest dispergi. 17 dicta, narrata. 18 demandata, concredita. 19 qui habitabat ad Circum Maximum, 20 Licinium. 21 Milonem. 22 Licinium, 23 seruis,

24 ego

tos nunciauit. Arcessor in primis 24: de 25 amicorum sententia rem defert ad senatum. Non 26 poteram in illius 27 mei patriæque custodis tanta suspicione non metu exanimari: sed mirabar tamen, credi popae 28: ebriosorum confessionem feruorum audiri, vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari 29. Verum tamen, vt intelligo, cauebat magis Pompeius, quam timebat, non ea 30 solum, quae timenda erant, sed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis 31. Oppugnata 32 domus C. Caesaris, clarissimi & fortissimi viri, per multas noctis horas nunciabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat, tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompeium, praestantissima virtute ciuem, timidum suspicari: diligentiam, tota rep. suscepta, nimiam nullam putabam 33. Frequentissimo 34 senatu nuper in Capitolio senator inuentus est, qui Milonem cum telo 35 esse 36 diceret, nudauit se in sanctissimo templo, quoniam vita talis & ciuis, & viri, fidem non facie-

24 ego Cicero inter primos fui, qui vocabantur a Pompeio. 25 iuxta sententiam. 26 non poteram non, necesse erat. 27 Milonis. 28 quod Pompeius crederet vili sacrificulae. 29 haberi, *dass aus einer Mücke ein Elephante gemacht würde.* 30 cauebat sibi ab iis. 31 ne vos conciceremini in periculum. 32 quod oppugnata fuisset. 33 persuadebar, eum non posse esse nimis diligentem in eo, quod ad salutem reipublicae pertineret. 24 in pleno, cum ingens numerus Senatorum adesset. 35 gladio. 36 praesentem esse.

R 5

37 et

faciebat, nisi, eo tacente 37, res ipsa loqueretur. Omnia 38 falsa, atque insidiosae ficta comperta sunt.

37 etiam si ipse Milo sese non defenderet, 38 esse.

CAPVT XXV.

Quod si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc iam Clodianum crimen timemus 2, sed tuas, Cn. Pompei, (te enim iam appello ea voce, ut me audire possis) tuas, tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefarie aut nunc cogitare, aut molitum 3 aliquando aliquid putas: si Italiae deletus 4, ut nonnulli conquisitores 5 tui dicunt, si haec arma, si Capitolianae cohortes, si excubiae, si vigiliae, si delecta iuventus, quae tuum corpus domumque custodit, contra Milonis impetum 6 armata est, atque illa omnia in 7 hunc unum instituta, parata, intenta 8 sunt: magna in hoc 9 certe vis, & incredibilis animus, & non vnus 10 viri vires atque opes indicantur, siquidem in 11 hunc unum & praestantissimus dux electus, & tota resp. armata est. Sed quis non intel-

1 Metus adhuc durat propter Milonem. 2 non ideo timemus, quoniam Milo interfecerit Clodium. 3 esse, cogitasse, meditatum esse. 4 *Ausgangs*, delecti milites. 5 satellites, exploratores. 6 coniurationem. 7 contra. 8 directa & ordinata. 9 hoc Milone. 10 sed multorum virorum fortitudo, quae in vnico & solo Milone. 11 contra.

12 Pom.

intelligit, omnes tibi 12 reip. partes aegras & labantes 13, vt ea his 14 armis sanares & confirmares, esse commissas 15? Quod si Miloni locus 16 datus esset: probasset 17 profecto tibi ipsi, neminem vnquam hominem homini cariorem fuisse, quam te sibi 18: nullum se vnquam periculum pro tua dignitate fugisse 19: cum illa ipsa teterima peste 20 saepissime pro tua gloria contendisse 21: tribunatum suum 22 ad salutem meam, quae tibi carissima fuisset, consiliis tuis gubernatum: se a te postea defensum in periculo capitis 23, adiutum in petitione praeturae: duos se habere semper amicissimos sperasse: te tuo beneficio, me suo 24. Quae si non probaret 25: si tibi ita penitus inhaesisset ista suspicio, nullo vt euelli modo posset: si denique Italia a delectu, vrbs ab armis, sine Milonis clade nunquam esset conquietura: nae 26 iste haud dubitans 28 cessisset patria 29, is, qui ita 27 tus est, & ita consuevit 30: te, Magne, tamen contestaretur 31: quod nunc etiam facit.

12 Pompeio. 13 debiles. 14 per haec arma. 15 traditas. 16 facultas, occasio, potestas. 17 demonstrasset. 18 Miloni. 19 vitasse, recusasse. 20 factione Clodianorum. 21 pugnasse. 22 Milonis. 23 vitae. 24 & eum semper sperasse, quod habeat cum primis duos praecipuos amicos, nempe, te Pompeium, qui ipsi magna beneficia dedisti, & me, cui Milo magna beneficia dedit. 25 quod si tu hoc credere non posses. 26 profecto. 27 Milo. 28 sine dubitatione & cunctatione. 29 ex patria iuisset in exilium sponte sua. 30 semper solitus est salutem patriae anteponeere suae saluti. 31 te vellet Milo prius vocare & appellare testem suae innocentiae, quam iret in exilium.

R 6

CAPVT

CAPVT XXVI.

Vide quam sit varia vitae, commutabilisque ¹ ratio ², quam vaga ³ volubilisque fortuna, quantae infidelitates in amicis, quam ad tempus ⁴ aptae simulationes, quantae in periculis fugae proximorum, quantae timiditates. Erit, erit illud profecto tempus, & illucescet ⁵ aliquando ille dies, cum ⁶ tu, salutaribus ⁷, vt spero, rebus tuis, sed fortasse motu ⁸ aliquo communium temporum immutatis ⁹, qui ¹⁰ quam crebro accidat, experti ¹¹ debemus scire: & amicissimi benevolentiam, & grauissimi hominis fidem, & vnus post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres. Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, iuris publici, moris ¹² maiorum, rei denique publicae peritissimum, cum senatus ei commiserit ¹³, vt videret ¹⁴,
NE QUID RESPUBLICA DETRIMENTI CAPERET; quo vno versiculo ¹⁵ satis armati semper consules fuerunt, etiam nullis armis datis ¹⁶: hunc exercitu, hunc delectu dato, iudicium expectaturum fuisse in eius consiliis vindican-

¹ Et quae facile mutari potest. ² status, conditio. ³ inconstans, incerta. ⁴ ad temporis rationes. ⁵ veniet. ⁶ tu desideres. ⁷ felicibus. ⁸ per malum. ⁹ quando tua felicitas erit immutata. ¹⁰ qualis motus & inconstantia rerum & fortunae. ¹¹ nos, qui talia saepe sumus experti. ¹² consuetudinis. ¹³ hoc. ¹⁴ prospiceret, curaret, efficeret. ¹⁵ quibus verbis, ¹⁶ etiam si Consules nunquam alicui arma dederunt.

dicandis, qui vel iudicia ipsa tolleret 17? Satis iudicatum est a Pompeio, falso ista conferri 18 in Milonem absolui a vobis oporteret 19: vt omnes confitentur, liceret 20. Quod vero in illo loco, atque in illis publicorum praesidiorum copiis circumfusus 21 sedet; satis declarat, se 22 non terrorem inferre vobis (quid enim illo minus dignum 23, quam cogere, vt vos eum condemnetis, in quem animaduertere ipse 24 & more 25 maiorum, & suo iure posset?) sed 26 praesidio esse: vt intelligatis, contra hesternam concionem 27 illam licere 28 vobis, quod 29 sentiat, libere iudicare.

17 an putatis, quod hic Pompeius, cui exercitus datus est, voluerit exspectare iudicium, vt eius (Milonis) consilia nefaria & coniuratio puniatur, qui omnia iudicia sustolleret per illa sua consilia? 18 dici de Milone. 19 per quam legem. 20 per quam legem fas esset, vt Milo absolueretur, quod omnes confitentur. 21 circumdatus. 22 Pompeium. 23 conueniens, decorum. 24 quem ipse posset punire. 25 iuxta consuetudinem. 26 sed Pompeium tueri vos. 27 conuentum populi. 28 liberum esse. 29 illud, quod.

CAPVT XXVII.

Nec vero me, iudices, Clodianum crimen 1 mouet: nec tam sum demens, tamque vestri sensus 2 ignarus atque expers, vt nesciam, quid de morte Clodii sentiat, de qua si iam nollem
ita

1 Caedes Clodii. 2 mentis, sententiae.

R 7

3 repel-

ita diluere 3 crimen, vt 4 dilui tamen impune Miloni palam clamare, atque mentiri gloriose 5 liceret: Occidi, occidi non Sp. Melium, qui annonae leuanda 6, iacturisque 7 rei familiaris, quia nimis amplecti 8 plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi 9: non 10 Ti. Gracchum, qui collegae 11 magistratum 12 per seditionem abrogauit: quorum 13 interfectores impleverunt orbem terrarum nominis sui gloria 14: sed eum 15 (auderet enim dicere, cum patriam periculo suo liberasset) cuius nefandum adulterium in puluinaribus 16 sanctissimis nobilissimae foeminae comprehenderunt: eum, cuius supplicio 17 senatus solennes religiones 18 expiandas saepe censuit; eum, quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse L. Lucullus iuratus se, quaestionibus habitis 19, dixit comperiisse: eum, qui 20 ciuem 21, quem senatus, quem populus, quem omnes gentes, vrbis ac vitae ciuium conseruatores iudicabant,

3 repellere, refutare, remouere. 4 quemadmodum ego illud iam remoui. 5 cum gloria sua & iactatione recte facti. 6 dum voluit leuare annonae caritatem. 7 per damnum. 8 captare fauorem populi. 9 quasi rex esse vellet. 10 non occidi. 11 suo. 12 Imperium, officium. 13 Melii & Gracchi. 14 per gloriam, magnam gloriam ubique acceperunt. 15 ego interfeci. 16 in quibus positae erant imagines deorum. 17 per poenam. 18 cultum deorum a Clodio turpiter violatum. 19 per torturam infernos Clodii. 20 exterminauit. 21 se ipsum intelligit Cicero. 22 per

bant, feruorum armis 22 exterminauit 23: eum, qui regna dedit, a^demit: orbem terrarum, quibuscum voluit, paratus est 24: eum, qui plurimis caedibus in foro factis, singulari virtute & gloria ciuem 25, domum vi & armis compulit: eum, cui nihil vnquam nefas fuit nec in facinore 26, nec in libidine: eum, qui aedem Nympharum incendit, vt memoriam publicam recensionis 27, tabulis publicis impressam, extingueret: eum denique 28, cui iam nulla lex erat 29, nullum ciuile ius, nulli possessionum termini 30: qui non calumnia litium 31, non iniustis vindiciis 32 ac sacramentis 33 alienos fundos, sed castris 34, exercitu, signis inferendis 35 petebat, qui non solum Etruscos (eos enim penitus contemserat) sed hunc Cn. Pompeium, virum fortissimum atque optimum ciuem, iudicem nostrum, pellere possessionibus, armis 36 castrisque conatus est: qui cum architectis & decempedis 37 villas multorum, hortosque peragrabat 38: qui Ianiculo

22 per arma seditiosa. 23 in exilium eiecit. 24 distribuit. 25 Pompeium. 26 caede, crudelitate. 27 censurae contra facinora Clodii, quae tabulis inscripta erat & in illo templo afferuabatur. 28 interfeci. 29 qui omnes leges contemnebat. 30 qui semper nouas possessiones appetebat. 31 per falsas lites. 32 vindicationibus, dum ea petebat, quae sua non erant. 33 pecuniis depositis. 34 per milites & vim externam. 35 per bellum, quod Clodius semper minabatur. 36 per arma, armata manu. 37 agriensoribus. 38 in iisque, tanquam in suis villis & hortis, aedificabat.

39 inde

lo 39 & Alpibus spem possessionum terminabat
 suarum: qui cum ab equite Romano, splendidis-
 simo & forti viro, T. Pacauio non impetrasset, vt
 insulam in lacu pretio 40 venderet, repente lin-
 tribus 41 in eam insulam materiam 42, calcem,
 caementa, atque arma conuexit: dominoque 43
 trans ripam inspectante, non dubitauit 44 aedi-
 ficium exstruere in alieno 45: qui huic T. Furf-
 anio, cui viro, dii immortales? (quid enim de mu-
 liercula Scantia? quid de adolescente Apronio
 dicam? quorum vtrique mortem est minatus,
 nisi sibi hortorum possessione cessisset 46) sed au-
 sus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quan-
 tam poposceret, non dedisset, mortuum se in do-
 mum eius illaturum 47: qua inuidia huic esset
 tali viro conflagrandum 48: qui Appium fra-
 trem, hominem mihi coniunctum, fidelissima gra-
 tia 49, absentem de possessione fundi deiecit: qui
 parietem sic per vestibulum sororis instituit du-
 cere, sic agere fundamenta, vt sororem non mo-
 do vestibulo priuaret, sed omni aditu & limi-
 ne 50.

39 inde ab extremo colle vrbis Romae vsque ad Alpes,
 40 pro certa pecunia. 41 in cymbis & nauculis. 42 ad
 aedificia exstruenda necessarium. 43 Pacauio. 44 veri-
 tus est. 45 in possessione & fundo alterius. 46 nisi vo-
 luissent vendere Clodio hortos. 47 minatus est Clodius,
 quod velit cadauer hominis mortui inferre in domum Fur-
 fanii, vt dici posset, eum occidisse hominem. 48 per quam
 accusationem caedis Furfanius posset condemnari. 49 pro-
 pter fauorem suum & fidelitatem erga me. 50 vt soror non
 posset ire in domum suam.

CAPVT

CAPVT XXVIII.

QVamquam haec r quidem iam tolerabilia videbantur: etsi aequabiliter 2 in remp. in priuatos: in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio quomodo iam vsu 3 obduruerat & percalluerat 4 ciuitatis incredibilis patientia 5. Quae vero aderant iam 6, & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre? Imperium 7 si ille nactus esset (omitto socios, exterarum nationes, reges, tetrarchas 8: vota enim faceretis, vt in 9 eos se potius mitteret 10, quam in vestras possessiones) vestra recta, vestras pecunias, pecunias dico? a liberis, a liberis, mediis fidiis 11, & coniugibus vestris nunquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset 12. Fingi haec putatis, quae patent 13? haec, quae nota sunt omnibus? quae tenentur 14? seruatorum exercitus 15 illum 16 in vrbe conscripturum 17 fuisse, per quos totam remp. resque priuatas omnium possideret? Quamobrem, si cruentum

1 Crimina Clodii, de quibus iam dixi. 2 perinde, nullo discrimine. 3 per longam consuetudinem scelerum. 4 calum quasi obduxerat, pertinax, & incorrigibilis factus erat. 5 propter patientiam incredibilem. 6 ea crimina, quae potuisset exercere in Praetura sua. 7 Praeturam. 8 qui vel quatuor prouinciis praesunt, vel quartam partem alicuius prouinciae gubernant. 9 contra. 10 conuerteret scelera & vim suam. 11 iurandi formula, profecto. 12 abstinuisset. 13 notissima & certissima sunt. 14 certissima sunt & negari nequeunt. 15 magnam multitudinem. 16 Clodium. 17 collecturum.

18 per

tum gladium tenens clamaret T. Annius, adeste, quaeso, atque audite ciues: P. Clodium interfe- ci: eius furores, quos nullis 18 iam 19 legibus, nullis iudiciis frenare poteramus, hoc ferro, & hac dextera a ceruicibus vestris repuli; per me vt vnum, ius, aequitas, leges, libertas, pudor, pu- dicitia in ciuitate manerent: esset 20 vero timen- dum, quonam modo id factum ferret ciuitas. Nunc enim quis est, qui non probet 21? qui non laudet? qui non vnum post hominum memoriam T. Annium plurimum reip. profuisse 22, maxima laetitia populum R. cunctam Italiam, nationes omnes adfecisse 23 & dicat, & sentiat? Nequeo 24, vetera illa populi R. quanta fuerint gaudia, iu- dicare: multas tamen iam summorum impera- torum clarissimas victorias aetas nostra vidit, quarum nulla neque tam diuturnam attulit lae- titiam, nec tantam. Mandate hoc 25 memoriae, iudices: spero multa vos liberosque vestros in rep. bona esse visuros. In his singulis 26 ita sem- per existimabitis, viuo 27 P. Clodio, nihil eorum 28 vos visuros fuisse. In spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam adducti su- mus, hunc ipsum annum, hoc ipso summo viro
con-

18 per nullas. 19 amplius. 20 an vero esset. 21 dicat recte factum esse. 22 utilitatem maximam attulisse. 23 ma- ximum gaudium attulisse populo. 24 iudicare & intellige- re. 25 gaudium super occiso Clodio. 26 vobis & liberis vestris. 27 si vixisset Clodius diutius. 28 bonorum, ex his bonis, quae ego nunc indicaui.

consule 29, compressa 30 hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus & iudiciis constitutis, salutarem ciuitati fore. Num quis igitur est tam demens, qui hoc 31, P. Clodio uiuo, contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quae tenetis, priuata 32, atque uestra, dominante homine furioso 33, quod 34 ius perpetuae possessionis habere potuissent 35?

29 dum Pompeius Consul est. 30 postquam compressa est. 31 tantam ciuitatis salutem. 32 uestras possessiones & rem familiarem. 33 Clodio, 34 quale. 35 an putatis, quod habere potueritis & conseruare semper uestras possessiones a furore Clodii, si quidem is Praeturam accepisset?

CAPVT XXIX.

Non timeo, iudices, ne odio inimicitarum mearum inflammatus, libentius haec in iulum 1 euomere 2 videar, quam verius: etenim etsi praecipuum esse debebat 3, tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio pene aequaliter versaretur 4 odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii 5 fuerit. Quin 6 sic attendite, iudices: nempe haec est quaestio de interitu P. Clodii, fingite animis: liberae enim sunt cogitationes nostrae, & 7 quae uolunt, sic intuentur, ut 8 ea cernimus, quae uidemus. Fingite igitur cogitatione 9
ima-

1 Clodium. 2 dicere. 3 etsi enim ego cum primis crimina Clodii narrare debui, quoniam is me eiecit ex urbe. 4 esset. 5 pessimiarum cogitationum & scelerum. 6 imo potius. 7 & nostrae cogitationes. 8 quemadmodum. 9 cogitate, respicite, ponderate.

10 sta-

imaginem huius conditionis 10 meae: si possim
 efficere, vt Milonem absoluatis, sed ita 11, si P.
 Clodius reuixerit. Quid vultu extimuiſtis 12?
 quonam modo ille 13 vos viuis adficeret 14, qui
 mortuus inani 15 cogitatione percuffit 16? Quid
 ſi ipſe Cn. Pompeius, qui ea 17 virtute ac fortuna
 eſt, vt ea potuerit ſemper, quae nemo praeter il-
 lum 18, ſi is, inquam, potuiſſet, vt 19 quaestionem
 de morte P. Clodii ferre, ſic 20 ipſum ab inferis
 excitare: vtrum 21 putatis potius facturum fuiſſe?
 etiamſi propter amicitiam vellet illum ab inferis
 reuocare 22, propter 23 remp. non feciſſet. Eius
 igitur mortis ſedetis vltiores 24, cuius vitam ſi pu-
 tetis per vos reſtitui poſſe, nolitis: & de eius ne-
 ce lata quaestio eſt, qui ſi eadem lege 25 reuiu-
 ſcere poſſet, lata lex nunquam eſſet. Huius ergo in-
 terfector ſi eſſet; in conſitendo ab iis ne poenam
 timeret, quos liberauiſſet 26? Graeci homines deo-
 rum 27 honores tribuunt iis viris 28, qui tyran-
 nos

10 ſtatus. 11 hac conditione. 12 quem horrorem vi-
 deo ego in vultu veſtro? 13 Clodius. 14 vexaret. 15 va-
 na. 16 vobis timorem iniecit. 17 efficere. 18 efficere po-
 tuit. 19 quemadmodum potuit ferre & decernere quae-
 ſtionem. 20 ſi ſic etiam potuiſſet Clodium mortuum reſu-
 ſcitare. 21 quodnam ex his duobus. 22 reſuſcitare ex mor-
 tuis. 23 tamen id propter. 24 vos adſidetis tanquam vlti-
 ores huius mortis. 25 per eandem legem, per quam decre-
 ta eſt quaestio. 26 ſi igitur Milo Clodium interfeciſſet, an
 deberet ideo timere, quoniam conſitetur caedem, ne ab iis
 puniatur, quos tamen liberauiſſet. 27 diuinos. 28 qui ne-
 cauerunt tyrannos & patriam liberarunt.

nos necauerunt. Quae ego vidi Athenis? quae aliis in vrbibus Graeciae? quas res diuinas talibus institutas viris? quos cantus? quae carmina? prope ad immortalitatis & religionem 29, & memoriam consecrantur. Vos tanti conseruatorem populi, tanti sceleris vltorem 30 non modo honoribus nullis adficietis, sed ad supplicium rapi 31 etiam patiemini? Confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset, & 32 magno animo & libenter se fecisse, libertatis omnium causa 33, quod ei certe non confitendum modo, verum etiam praedicandum 34.

29 parum abest, quin colantur tanquam dii tales viri. 30 Milonem. 31 trahi violenter. 32 & confiteretur etiam. 33 vt libertas omnium conseruaretur. 34 iactare & gloriari de hoc facto suo debet Milo..

CAPVT XXX.

ETenim, si id non negat, ex quo nihil petit 1, nisi vt ignoscatur: dubitaret 2 id fateri, ex quo etiam praemia laudis essent petenda? nisi vero gratus 3 putat esse vobis, sui se capit 4, quam vestri ordinis 5 defensorem fuisse: cum praesertim in ea confessione, si grati esse velletis, honores adsequeretur 6 amplissimos. Si factum vobis non probaretur 7 (quamquam qui 8 poterat salus sua cuique 9 non probari?) sed tamen si minus 10 fortissimi viri virtus

1 Postulat Milo. 2 an vereretur. 3 iucundius, amabilius. 4 vitae. 5 Senatorii. 6 consequi posset & deberet. 7 placeret. 8 quomodo. 9 cuilibet homini. 10 grata, parum grata. 11 es.

tus ciuibus grata cecidisset 11, magno animo constantique cederet 12 ex ingrata ciuitate Nam quid esset ingratius, quam laetari ceteros, lugere eum solum, propter quem ceteri laetarentur? Quamquam hoc animo semper fuimus omnes in patriae proditoribus opprimendis 13, vt, quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque, & inuidiam nostram putaremus 14. Nam quae mihi ipsi tribuenda laus esset, cum tantum 15 in consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus 16 meis me esse ausurum arbitrarer, quae mulier sceleratum ac perniciosum ciuem occidere non auderet, si periculum non timeret? Proposita inuidia, morte, poena 17, qui nihilo segnius rep. defendit, is vir 18 vere putandus est 19. Populi grati est, praemiis afficere benemeritos de rep. ciues: viri fortis 20, ne suppliciiis quidem moueri, vt 21 fortiter fecisse poeniteat. Quamobrem vteretur eadem confessione T. Annius, qua 22 Ahala, qua Nasica, qua Opius, qua Marius, qua nosmet ipsi: & si 23 grata

---

11 esset, contigisset. 12 iret Milo in exilium. 13 dum, vel, quando oppressimus hostes patriae. 14 nobis attribueremus, in nos susciperemus. 15 tantam rem. 16 laboribus & periculis. 17 quando quis videt, se praemii loco accepturum esse inuidiam, mortem, poenam. 18 fortis & bonus. 19 officium populi est, qui gratitudinem suam vult demonstrare. 20 officium est. 21 vt ipsum. 22 qua confessione vsus est Ahala. 23 ingrata esset respublica.

ta resp. esset, laetaretur: si ingrata, tamen 24 in graui fortuna conscientia sua niteretur. Sed huius beneficii gratiam 25, iudices, fortuna populi R. & vestra felicitas, & dii immortales sibi deberi 26 putant. Nec vero quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim 27 esse ducit 28, numenue diuinum: quem neque imperii vestri magnitudo, neque sol ille, nec coeli signorumque motus, nec vicissitudines rerum atque ordines 29 mouent, neque id, quod maximum est, maiorum nostrorum sapientia: qui 30 sacra 31, qui caerimonias, qui auspicia 32 & 33 ipsi sanctissime coluerunt, & nobis, suis posteris prodiderunt 34.

24 tamen niteretur Milo in bona conscientia, si ipsi accideret aliquid aduersi. 25 gratitudinem. 26 demonstrari & exhiberi debere. 27 potentiam diuinam. 28 credit. 29 rebus & accuratus cursus. 30 maiores nostri. 31 templa, religionem. 32 volatum auium & sacrificia. 33 etiam. 34 reliquerunt.

CAPVT XXXI.

ESt, est profecto illa vis 1: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturae, tam praeclaro motu. Nisi forte idcirco esse non putant 2, quia non apparet, nec cernitur: proinde 3 quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua 4 prouidemus, qua ipsa haec agimus ac di-

1 Deorum aliqua potentia. 2 nisi fortassis quidam putant, ideo non esse diuinam potentiam. 3 perinde. 4 per quam.

5 ac-

dicimus, videre, aut plane 5, qualis aut vbi sit, sentire possimus. Ea vis, ea igitur ipsa, quae saepe incredibiles huic vrbi felicitates, atque opes attulit: quam illam perniciem 6 extinxit ac sustulit: cui 7 primum mentem iniecit 8, vt vi irritare, ferroque laceßere 9 fortissimum virum 10 auderet, vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset 11 impunitatem & licentiam sempiternam. Non 12 est humano consilio, ne mediocri quidem, iudices, deorum immortalium cura 13 res illa perfecta. Religiones 14 me hercule ipsae, quae illam belluam 15 cadere viderunt, commouisse se videntur, & ius in illo 16 suum retinuisse. Vos enim, Albani tumuli atque luci 17, vos, inquam, imploro atque testor, vosque Albanorum obrutae 18 arae, sacrorum populi R. sociæ & aequales 19, quas 20 ille 21 praeceps amentia 22, caesis prostratisque sanctissimis lucis 23, substructionum insanis molibus 24 oppresserat 25: vestrae tum arae, vestrae religiones viguerunt 26, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat 27, tuque ex
tuo

5 accurate, proprie. 6 Clodium. 7 Clodio. 8 fortuna Romanae vrbs & illa vis deorum permouit Clodii voluntatem. 9 aggredi. 10 Milonem. 11 habuisset. 12 haec res & Clodii caedes facta non est ex quodam humano consilio. 13 sed ex cura & providentia consilioque. 14 res sacrae. 15 Clodium. 16 ad eam puniendum. 17 Syluae sacrae. 18 dirutae, deiectae. 19 in quibus eadem sacra solent perfici, quae in vrbe Roma. 20 aras. 21 Clodius. 22 quem agebat amentia. 23 postquam succiderat lucos. 24 per ingentia sua aedificia. 25 euerterat, deiecerat. 26 floruerunt. 27 violauerat, maculauerat, profanauerat.

28 al.

tuo edito²⁸ monte Latiaris, sancte Iupiter, cui⁹ ille lacus²⁹, nemora, finesque saepe omni nefario stupro & scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuistis: vobis illae³⁰, vobis vestro in conspectu ferae³¹, sed iustae tamen, & debitae poenae solutae sunt. Nisi forte hoc³² etiam casu³³ factum esse dicemus, vt ante ipsum sacrum³⁴ bonae deae, quod est in fundo³⁵ T. Sextii Galli, in primis honesti & ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, bonam deam, cum³⁶ praelium commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret: vt non absolutus iudicio illo nefario³⁷ videretur, sed ad hanc insignem poenam reseruatus.

²⁸ alto. ²⁹ sacra. ³⁰ poenae Clodii. ³¹ fera quidem eius poena fuit. ³² hanc caedem. ³³ fortuito. ³⁴ templum. ³⁵ possessione. ³⁶ cum aggressus esset Milonem. ³⁷ in quo ab incesti crimine absoluebatur.

CAPVT XXXII.

Nec vero non i eadem ira deorum hanc eius satellitibus² iniecit amentiam, vt sine imaginibus, sine cantu, sine ludis³, sine exequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus⁴ cruore & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam⁵ concedere etiam inimici solent, ambureretur⁶ abiectus. Non fuisse credo

¹ Eadem quoque profecto ira &c. ² sociis latrocinii committibus. ³ gladiatoris, qui edi solebant in foneribus magnorum virorum. ⁴ Clodius maculatus. ⁵ celebritatem & pompam funeris. ⁶ combureretur in rogo.

S

7 ima.

credo fas clarissimorum virorum formas 7 illi
 teterrimo parricidae aliquid decoris 8 afferre,
 neque vlllo in loco potius mortem eius lacerari,
 quam in quo vita esset damnata 9. Dura mihi,
 medius fidius, iam fortuna populi R. & credulis
 videbatur, quae tot 10 annos illum in hanc
 remp. insultare 11 videret, & pateretur. Pollue-
 rat 12 stupro sanctissimas religiones: senatus gra-
 uissima decreta perfregerat 13: pecunia 14 se pa-
 lam a iudicibus redemerat 15: vexarat in tribu-
 natu 16 senatum? omnium ordinum consensu
 pro salute reip. gesta 17 resciderat 18: me pa-
 tria expulerat: bona diripuerat: domum incen-
 derat: liberos, coniugem meam, vexauerat: Cn.
 Pompeio nefarium bellum indixerat: magistra-
 tum, priuatorumque caedes effecerat: domum
 mei fratris incenderat: vastarat Etruriam: mul-
 tos sedibus ac fortunis 19 eiecerat: instabat 20,
 vrgebat: capere 21 eius amentiam ciuitas, Italia,
 prouinciae, regna non poterant. Incidebantur 22
 iam domi 23 leges, quae nos nostris seruis addice-
 rent:

7 imagines, quae in funeribus praeferri solebant, vel-
 ut hodie insignia. 8 honoris. 9 neque fas fuisse credo,
 vt vlllo potius alio in loco ipse mortuus laceraretur & discer-
 peretur a canibus, quam in eo loco, in quo vita eius scelesti
 erat damnata. 10 per tot. 11 eam aggredi & vexare. 12
 violauerat. 13 violauerat, neglexerat. 14 per pecuni-
 am. 15 liberauerat. 16 cum Tribunus plebis esset. 17
 ea, quae gesta erant cum omnium consensu. 18 aboleuerat.
 19 possessionibus. 20 pergebat multos vexare. 21 satia-
 re, explere. 22 in aeneas tabulas scribebantur, 23 in domo
 Clodii.

24 per

rent 24: nihil erat cuiusquam 25, quod quidem ille adamasset 26, quod non hoc anno 27 suum fore putaret: obstabat eius cogitationibus nemo, praeter Milonem ipsum illum 28, qui poterat obstare: (Cn. Pompeium) nouo reditu in gratiam 29 quasi deuinctum arbitrabatur: Caesaris potentiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu 30 contemserat: Milo vnus vrgebat 31.

24 per quas leges potuissent serui vel liberti simul nobiscum suffragia ferre. 25 nemo aliquid habebat. 26 cupisset. 27 in quo Praetor esse volebat. 28 Pompeium. 29 per nouam reconciliationem. 30 infortunio. 31 solus Milo ipsi adhuc obstabat.

CAPVT XXXIII.

Hic i dii immortales, vt supra dixi, mentem dederunt 2 illi 3 perduto ac furioso, vt huic 4 faceret insidias. Aliter 5 perire pestis illa non potuit: nunquam illum resp. suo iure esset vlt. Senatus, credo 6, praetorem eum circumscriptisset 7, ne cum solebat quidem id facere in priuato eodem hoc, aliquid profecerat 8. An consules in praetore coercendo fortes fuissent? Primum, Milone occiso, habuisset suos 9 consules: deinde quis in eo praetore 10 consul fortis esset, per quem tribunum 11 virtutem consula-

1 Adeoque, igitur. 2 excitarunt. 3 Clodio. 4 Miloni. 5 alio certe modo. 6 Ironia. 7 per certas leges adstrinxisset & coërcuisset. 8 sane Senatus nihil profecit, quando voluit Clodium legibus constringere, cum adhuc esset priuatus. 9 parti suae addictos. 10 si Clodius factus fuisset Praetor. 11 cum Tribunus plebis esset Clodius.

fularem 12 crudelissime vexatam esse meminisset?
 oppressisset omnia, teneret, possideret, lege 13 no-
 ua, quae est inuenta apud eum cum reliquis legi-
 bus Clodianis, seruos nostros, libertos suos fecis-
 set. Postremo, nisi eum dii immortales in eam
 mentem 14 impulissent, vt homo effoeminatus
 fortissimum virum conareretur occidere, hodie
 remp. nullam 15 haberetis. An ille 16 praetor,
 ille vero consul, si modo haec templa, atque ipsa
 moenia stare eo viuo 17 tamdiu, & consulatum
 eius expectare potuissent, ille denique viuus,
 mali nihil fecisset, qui mortuus, vno ex suis sa-
 tellitibus Sex. Clodio duce 18, curiam incende-
 rit? Quo 19 quid miserius, quid acerbius, quid
 luctuosius vidimus? Templum 20 sanctitatis,
 amplitudinis, mentis 21, consilii publici, caput
 vrbis, aram 22 sociorum, portum omnium gen-
 tium, sedem ab vniuerso populo R. concessam
 vni ordini 23, inflammari, excindi 24, funestari?
 neque id fieri a multitudine imperita, quam-
 quam esset miserum id ipsum, sed ab vno: qui
 cum tanto 25 auius sit vstor 26 pro mortuo,
 quid signifer 27 pro viuo 28 non esset ausus? In
 curiam potissimum abiecit 29, vt eam mortuus in-
 cen-

12 Consulatum. 13 per legem nouam. 14 cogitationem, 15
 plane euersam. 16 Clodius. 17 si ille diutius vixisset. 18
 auctore, sub ductu & consilio vnus ex satellitibus suis. 19
 quo incendio curiae. 20 curia. 21 maximorum consilio-
 rum. 22 securitatem, asyllum, tutelam. 23 Senatorio. 24
 euerti, corruere. 25 tam turpem & funestam rem. 26 in-
 cendiarius. 27 antesignanus, dux, auctor. 28 Clodio. 29 S.
 Clodius proiecit cadauer P. Clodii.

cenderet, quam viuis euerterat. Et 30 sunt, qui de via Appia querantur 31, taceant de curia? Et qui ab eo spirante 32 forum 33 putent potuisse defendi, cuius non restiterit cadaueri curia 34? Excitate 35, excitate eum, si potestis, ab inferis 36, frangetis 37 impetum viui, cuius vix sustinetis furias insepulti 38, nisi vero sustinuistis eos, qui cum fascibus ad curiam cucurrerunt, cum fascibus 39 ad Castoris 40, cum gladiis toto foro volitarunt 41. Caedi 42 vidistis populum R. concionem 43 gladiis disturbari 44, cum audiretur silentio 45 M. Coelius, tribunus plebis, vir & in rep. fortissimus, & in suscepta causa firmissimus 46, & bonorum voluntati, & auctoritati senatus deditus, & 47 in hac Milonis siue inuidia, siue fortuna singulari, diuina, & incredibili fide.

30 & aliqui sunt. 31 qui querantur, quod caedes Clodii facta sit in via Appia. 32 viuentem. 33 ius in foro. 34 a cuius cadauere curia fuit incensa. 35 resuscitate. 36 mortuis. 37 an poteritis coercere & impedire. 38 Clodius, qui sepultus non est, sed a canibus dilaceratus semiustus. 39 Consularibus. 40 templum. 41 discurrerunt. 42 verberibus tractari. 43 conuentum populi. 44 disici, propelli. 45 cum silentio omnium. 46 constantissimus. 47 & qui singularem fidem praestiterit in hac causa Milonis, quam appellare possumus vel inuidiam vel fortunam.

CAPVT XXXIV.

SED iam satis multa de causa 2: extra causam etiam nimis fortasse multa 3. Quid restat, nisi vt orem

1 Dixi. 2 facto Milonis. 3 dixi.

§ 3

4 con-

orem, obtesterque vos, iudices, vt eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego autem, repugnante hoc 4, & imploro, & exposco? Nolite 5, si in nostro omnium fletu nullam lacrymam aspexistis Milonis: si vultum semper eundem 6, si vocem, si orationem stabilem ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud scio, an multo etiam sit adiuuandus 7 magis. Etenim si in gladiatoriiis pugnis, & in infirmi generis hominum conditione atque fortuna, timidos & supplices, & vt viuere liceat 8, obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos, & se acriter 9 ipsos morti offerentes, feruare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam 10 qui illam 11 efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus? Me quidem, iudices, exanimant, & interimunt 12 hae voces 13 Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. Valeant, valeant, inquit, ciues mei, valeant; sint incolumes 14, sint florentes, sint beati 15: stet haec vrbs praeclara, mihi que patria carissima, quoquo modo merita de me erit 16: tranquilla rep. ciues mei (quoniam

---

4 contra voluntatem Milonis. 5 cum primis ideo velitis parcere Miloni, dum adspexistis. 6 imperterritum. 7 esset honorandus & laudandus ob hoc factum. 8 vt ipsis vita concedatur. 9 fortiter. 10 quam eorum. 11 misericordiam nostram. 12 quasi enecant. 13 sermones. 14 felices. 15 omni copia affluentes. 16 siue illa me absoluat, siue damnet.

17 finit

niam mihi cum illis non licet 17) sine me ipsi,
 sed per me tamen, perfruantur 18: ego cedam
 atque abibo. Si mihi rep. bona frui non licue-
 rit 19, at carebo mala 20: & quam primum reti-
 gero bene moratam 21 & liberam ciuitatem,
 in ea conquiescam 22. O frustra, inquit 23, su-
 cepti mei labores! o spes fallaces! o cogita-
 tiones inanes meae! Ego, cum 24 tribunus ple-
 bis, rep. oppressa 25, me senatui dedissem, quem
 extinctum 26 acceperam: equitibus 27 Roma-
 nis, quorum vires erant debiles: bonis viris,
 qui omnem auctoritatem Clodianis armis 28
 abiecerant; mihi vnquam bonorum praesidi-
 um 29 defuturum putarem? Ego, cum te 30
 (mecum saepissime loquitur) patriae reddidif-
 sem, mihi futurum in patria non putarem lo-
 cum? Vbi nunc senatus est, quem secuti su-
 mus? vbi equites Rom. illi, illi, inquit, tui 31?
 vbi studia 32 municipiorum 33? vbi Italiae vo-
 ces 34? vbi denique tua, M. Tulli, quae pluri-
 mis fuit auxilio, vox & defensio? mihine ea 35
 soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil
 potest opitulari 36?

17 frui republica, & in ea viuere. 18 opto, vt ciues mei
 habeant tranquillam rep. 19 si ego pellar in exilium. 20
 saltem non viuam in patria mala & ingrata. 21 in qua boni
 mores sunt. 22 sedem fortunae meae ponam. 23 Milo. 24
 essem. 25 cum oppressa esset resp. 26 a pristino splendore &
 honore depulsum. 27 cum me dedissem equitibus. 28 pro-
 pter metum a Clodianis armis. 29 defensionem. 30 Cice-
 ronem. 31 qui fauebant cum primis Ciceroni. 32 fauor. 33
 oppidorum liberorum. 34 per quas Italia gratulabatur Ci-
 ceroni redeunti & Miloni. 35 vox tua. 36 prodesse.

CAPVT XXV.

NEc vero haec, iudices, vt i ego nunc, flens, sed hoc eodem 2 loquitur vultu, quo videtis. Negat enim, se, negat ingratis ciuibus fecisse, quae fecerit 3: timidis & omnia circumspicientibus pericula, non negat 4, plebem & infimam multitudinem, quae P. Clodio duce, fortunis vestris imminebat 5, eam, quo 6 tutior esset vita nostra, suam se fecisse 7 commemorat, vt 8 non modo virtute 9 flecteret 10, sed etiam tribus 11 suis patrimoniis deliniret 12: nec timet, ne cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rep. singularibus 13. Senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipsis saepe esse perspectam: vestras vero, & vestrorum ordinum occurrationes 14, studia 15, is sermones, quemcunque cursum 16 fortuna dederit, secum se ablaturum 17 esse

1 Quemadmodum ego flens loquor haec. 2 aequabili, imperterrito. 3 dicit enim Milo & constanter affirmat, quod nolit accusare ingratitude civium, qui satis grati non sint erga id, quod ipse fecerit. 4 dicit autem, quod laudet circumspeditionem vestram in suo facto. 5 aggredi & diripere volebat possessiones vestras. 6 vt eo. 7 se traxisse plebem ad suas partes. 8 ita vt plebem. 9 per virtutem suam. 10 traheret ad suas partes. 11 quae ab ipso impensa sunt Milone ad populi delectationem. 12 placaret. 13 & sperat etiam, quod vestrum, Iudices, fauorem sibi conciliarit & parauerit per merita sua singularia erga rempublicam, dum interim plebem placuit per munera sine ludos publicos, magnificos & sumtuosos. 14 gratulationes, significationes beneuolentiae. 15 fauorem. 16 casum. 17 conseruaturum esse in memoria, vbicumque vivat. 18 a quo

se dicit. Meminit etiam, sibi vocem praeconis 18
 modo defuisse, quam 19 minime desiderarit: po-
 puli vero cunctis 20 suffragiis, quod vnum cu-
 pierit, se 21 consulem declaratum. Nunc de-
 nique, si haec 22 arma contra se sint futura 23,
 sibi facinoris 24 suspicionem, non facti crimen
 obstare 25. Addit haec, quae certe vera sunt,
 fortes & sapientes viros non tam praemia se-
 qui 26 solere recte factorum, quam 27 ipsa recte
 facta: se nihil in vita, nisi praeclarissime 28 fe-
 cisse, siquidem nihil sit praestabilius viro, quam
 periculis 29 patriam liberare: beatos 30 esse,
 quibus ea res honori fuerit a suis ciuibus 31:
 nec tamen eos 32 miseros, qui beneficio ciues
 suos vicerint 33: sed tamen ex omnibus prae-
 miis virtutis, si esset habenda ratio praemio-
 rum 34, amplissimum esse praemium gloriam: esse
 hanc vnam, quae breuitatem vitae posteritatis
 memoria 35 consolaretur: quae 36 efficeret, vt ab-
 sentes adessemus 37, mortui viueremus: hanc
 denique esse, cuius gradibus 38 etiam homines in
 coe-

18 a quo Milo renunciaretur Consul. 19 vocem. 20 per
 cuncta. 21 esse. 22 quae in foro disposita sunt a Pompe-
 io. 23 directa. 24 caedis. 25 putat Milo, non ideo a se
 commissum esse crimen, quod Clodium occiderit, sed alios
 ita suspicari. 26 attendere, desiderare. 27 quam potius.
 28 recte. 29 etiam cum periculo suo, vel, a periculis. 30
 eos autem esse felices. 31 qui a ciuibus fuerint honorati ob res
 praeclare gestas. 32 esse. 33 qui maiora ciuibus suis dede-
 rint beneficia, quam ab iis acceperint. 34 si respicienda es-
 sent praemia. 35 per memoriam. 36 gloria. 37 quasi prae-
 sentes essemus. 38 per cuius gradus.

coelum videantur ascendere. De me, inquit 39, semper populus R. semper omnes gentes loquentur, nulla vnquam obmutescet 40 vetustas 41, quin hoc tempore ipso, cum omnes a meis inimicis faces meae inuidiae subiiciantur 42, tamen omni in hominum coetu, gratiis agendis, & gratulationibus habendis 43, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriae festos, & actos, & institutos dies 44. Centesima lux 45 est haec ab interitu P. Clodii, & vt opinor, altera 46: qua 47 fines imperii populi R. sunt, ea 48 non solum fama iam de illo 49, sed etiam laetitia peragravit 50. Quamobrem, vbi corpus hoc 51 sit, non, inquit, laboro 52, quoniam omnibus in terris & iam versatur 53, & semper habitabit nominis mei gloria.

39 Milo. 40 tacebit. 41 longa posteritas. 42 dum omnes homines inuident gloriae meae. 43 dum omnes mihi gratias agunt & gratulantur de caede Clodii. 44 qui festi & laeti dies non solum iam acti sunt in Etruria, sed constitutum etiam est, vt singulis annis agantur. 45 dies. 46 centesimus primus dies. 47 quousque igitur termini Romani imperii sese extendunt. 48 eo vsque. 49 interitu Clodii. 50 peruenit. 51 meum. 52 curō, quaero, aestimo. 53 est, circumfertur, celebratur.

CAPVT XXXVI.

HAEC tu i mecum saepe 2, his 3 absentibus: sed iisdem 4 audientibus, haec ego tecum 5 Milo, Te quidem quod isto animo es 6, satis laudare non pos-

1 Milo. 2 locutus es. 3 dum hi iudices non adfuerunt. 4 ita vt iidem iudices hoc audiant. 5 loquar, 6 quoniam hunc animum habes.

7 quo

possum: sed, quo 7 est ista magis diuina virtus, eo
 maiore a te dolore diuellor 8. Nec vero, si mihi
 eriperis, reliqua est illa saltem ad 9 consolandum
 querela, vt his 10 irasci possim, a quibus
 tantum 11 vulnus 12 accepero. Non enim ini-
 mici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non
 male aliquando de me meriti 13, sed semper
 optime. Nullum vnquam, iudices, mihi tan-
 tum dolorem inuretis 14 (etsi quis potest esse
 tantus 15?) sed ne hunc quidem ipsum 16, vt
 obliuiscar, quanti me semper feceritis 17. Quae
 si vos cepit 18 obliuio, aut si in me aliquid of-
 fendistis 19: cur non id meo capite potius luitur,
 quam Milonis 20? Praeclare enim vixero 21,
 si quid mihi acciderit 22 prius, quam hoc tan-
 tum mali 23 videro. Nunc me vna consolatio
 sustentat, quod tibi, T. Anni, nullum a me amo-
 ris, nullum studii 24, nullum pietatis 25, offi-
 cium defuit. Ego inimicitias potentium pro
 te 26 appetiui: ego meum saepe corpus & vi-
 tam

7 quo diuiniore est ista virtus tua. 8 si contingat, vt in
 exilium eas. 9 ad meum solatium. 10 iniustis iudicibus.
 11 tam graue. 12 dum tu mihi eriperis. 13 qui meriti-
 sunt. 14 afferetis, efficietis. 15 etsi maior dolor esse non
 potest. 16 sed neque iste dolor tantus erit, quem mihi nunc
 affertis, dum mihi eripitis Milonem. 17 aestimaueritis.
 18 occupauit. 19 aut si ego vos offendi & laesi in aliqua
 re. 20 cur non ego potius punior loco Milonis? 21 puta-
 bo enim, me vixisse cum gloria. 22 si ego prius moriar. 23
 malum, tam tristem casum & calamitatem. 24 fauoris. 25
 amoris, amicitiae. 26 pro salute tua.

ram obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis 27 pro te supplicem abieci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorum temporum 28 contuli 29: hoc denique ipso die, si qua vis est parata 30, si qua diminutio capitis futura 31, depono 32. Quid iam restat? quid habeo, quod dicam? quod faciam pro tuis in me meritis, nisi, ut eam fortunam, quaecunque erit tua, ducam 33 meam? Non recuso, non abnuo: vosque obsecro, iudices, ut vestra beneficia, quae in me contulistis, aut in huius 34 salute 35 augeatis aut in eiusdem exitio occasura 36 esse videatis.

27 multos ego supplex pro te oravi. 28 calamitatem. 29 communicavi tecum bona & fortunas meas in tua calamitate & necessitate. 30 paratur aut a militibus, qui circumstant, aut a plebe. 31 si contingat, ut tu pellaris in exilium. 32 in me id recipiam. 33 habeam pro mea fortuna. 34 Milonis, 35 per salutem & conseruationem. 36 peritura.

CAPVT XXXVII.

His lacrymis non mouetur Milo, est in quodam incredibili robore animi: exilium ibi esse putat, ubi virtuti non sit locus 2: mortem, naturae finem esse, non poenam. Sit hic ea mente, qua natus est 3: quid 4 vos, iudices? quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis: ipsum eiicietis? & erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem exci-

1 Hic vir habet robur animi. 2 ubi virtus nullum habeat aut inuenire possit locum. 3 concedamus huic Miloni, ut eam virtutem retineat, cum qua natus est. 4 statueritis, facietis.

excipiat, quam hic 5, qui 6 procreauit? Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro rep. sanguinem effudistis: vos in viri, & in ciuis inuicti 7 appello periculo, centuriones, vosque milites: vobis 8 non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio praesidentibus, haec tanta virtus ex hac vrbe expelletur? exterminabitur? proicietur? O me miserum, o infelicem! reuocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos 9: ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid 10 respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum 11 illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram 12 ille 13 seruasset? At in qua causa non potuisse 14? quae 15 est grata gentibus, a quibus non potuisse? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquiescunt 16, quo deprecante? me 17. Quodnam concepi 18 tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi 19, iudices, cum illa iudicia communis exitii 20 indicaui, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me meosque redundant ex fonte

5 locus, haec vrbs Roma. 6 qui locus eam virtutem protulit in lucem. 7 fortissimi. 8 dum vos haec omnia adspicitis. 9 iudices & populum. 10 tibi respondebo. 11 qui illo quoque tempore pulsus fuisti mecum in exilium. 12 salutem. 13 Milo. 14 seruare salutem Milonis. 15 in ea causa, quae. 16 in tranquillitate, & felici statu manserunt. 17 quis deprecatus est pro Milone? ego. 18 cogitavi. 19 feci, patriam, commisi. 20 tempore Catilinae.

te 21 illo dolores. Quid 22 me 23 reducem esse
 voluistis? an vt, inspectante me, expellerentur
 ii, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro
 vos, pati 24, mihi acerbiozem reditum esse 25,
 quam fuerit ille ipse discessus 26. Nam qui 27
 possum putare me restitutum esse, si distrahor ab
 iis, per quos restitutus sum?

21 ex eo, quod ego detexi coniurationem Catilinae. 22
 quare. 23 in praesentia mea. 24 permittere. 25 vt re-
 ditus meus mihi acerbior fit; maiorem dolorem afferat. 26
 abitus meus in exilium. 27 quomodo.

CAPVT XXXVIII.

VTinam dii immortales fecissent (pace tua,
 patria, dixerim: metuo enim, ne scelerate
 2 dicam in 3 te; quod 4 pro Milone dicam pie)
 vtinam P. Clodius non modo viueret, sed etiam
 praetor, consul, dictator esset, antequam hoc spe-
 ctaculum viderem. O, dii immortales, fortem,
 & a vobis, iudices, conseruandum virum! Mini-
 me, minime, inquit 5: imo vero poenas ille 6 de-
 bitas huerit: nos 7 subeamus, si ita necesse est,
 non debitas 8. Hiccine vir patriae natus, vs-
 quam, nisi in patria, morietur? aut si forte 9 pro
 10 patria: huius vos animi monumenta 11 reti-
 nebitis: corporis in Italia nullum sepulcrum esse
 pa-

1 Cum permissu tuo. 2 cum voto nefario. 3 contra te lo-
 quar. 4 quoniam. 5 Milo. 6 Clodius. 7 ego. 8 ego patiar
 poenam non debitam nec meritam. 9 ita accidat. 10 an mo-
 ri debeat pro salute patriae, 11 facta egregia virtutis.

12 per

patiemi? hunc sua 12 quisquam sententia ex
 hac vrbe expellet, quem omnes vrbes expulsum
 a vobis ad se vocabunt? o terram illam beatam
 13, quae hunc virum exceperit! hanc ingratham,
 si eiecerit: miseram, si amiserit! Sed finis sit 14:
 neque enim prae lacrymis iam loqui possum: &
 hic se lacrymis defendi vetat 15. Vos oro obte-
 storque, iudices, vt in sententiis ferendis, quod
 sentietis, id audeatis. Vestram virtutem, iusti-
 tiam, fidem, mihi credite, is 16 maxime proba-
 bit 17, qui, in iudicibus legendis, optimum 18 &
 sapientissimum & fortissimum quemque legit 19.

12 per suam. 13 felicem. 14 meae orationis. 15 non
 vult. 16 Pompeius. 17 laudabit. 18 optimos. 19 elegit.

SENTENTIAE.

T Vrpe est pro forti viro dicentem timere,
 Vir fortis de reip. magis salute, quam de
 sua perturbatur.
 Nouitas terret oculos.
 Cedendum tempori.
 Inter vim armorum non est orationi locus.
 Iustitiae non est, quem ream sententiis iudicum
 tradideris, eundem militum telis dedere.
 Sapientiae non est, temeritatem concitatae mul-
 titudinis auctoritate publica armare.
 Nonnunquam vnius priuati iudicio de salute
 reip. disceptatur.

Misa.

Miserum est, eos, qui spe amplissimorum praemiorum adducti sunt ad remp. metu crudelissimorum exitiorum carere non posse.

Qui pro bonis contra improbos sentiunt, iis subeundae sunt tempestates & procellae in fluctibus concionum.

Rebus ante praeclare gestis ad criminis defensionem abuti non oportet.

Ab inimicorum audacia telisque vitam impune licet defendere.

Cum de occiso homine quaeritur, aut negari solet omnino esse factum, aut iure factum esse defenditur.

Non sine causa fingitur, qui patris ulciscendi causa matrem necauerit, Deae sapientissimae iudicio fuisse liberatus.

Nocturnum furem quoquo modo, diurnum, si se zelo defenderit, licet occidere.

Gladius aliquando nobis ad occidendum hominem ab ipsis legibus porrigitur.

Non modo iustum tempus est hominis occidendi, verum etiam necessarium, cum vi vis defenditur.

Praestat periculose facere, quam turpiter perpeti.

Scelere soluti periculo sunt liberandi.

Gladios habere non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.

Est haec non scripta, sed nata lex, ut si vita nostra in aliquas insidias aut latronum aut inimico-

rum

rum inciderit, omnis sit honesta ratio expediendae salutis.

Silent leges inter arma.

Non hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa vetatur.

Qui sui defendendi causa telo est usus, non hominis occidendi causa telum habuisse est iudicandus.

Inuidiosum est quemquam tantum habere potentiae, ut dicatur Senatus, non quod ipse sentiat, sed quod ille velit, decernere.

Propter magna in rep. merita, debetur saltem mediocris in bonis causis auctoritas, & propter officiosos labores nonnulla apud bonos gratia.

Non est fugienda inuidiosa potentiae appellatio, dammodo ea nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum.

Quando sunt leges vel quaestiones de caede, vel de vi, opus non est instituere nouam quaestionem.

Nulla vis unquam est in libera ciuitate suscepta inter ciues, non contra rempublicam.

Non est vlla defensio contra vim unquam optanda, sed nonnunquam est necessaria.

Multa fiunt e rep. quae rep. tamen valent.

Nihil necesse est omnium flagitia proferre.

In confessione facti, iuris tamen suscipi potest defensio.

Nonnunquam potest absolui is qui fatetur.

Qui

Qui non poenam confessioni, sed defensionem dedit, is causam interitus quaerendam, non interitum putavit.

Saepe multa non personis ipsis tribuuntur, sed tempori.

Luctuosum est, quem immortalem, si fieri posset, omnes cuperent, eius necessariam quidem mortem non expectari.

Non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur.

Inter sit inter vitae dignitatem summorum atque infimorum: mors quidem illata per scelus iisdem & poenis teneatur, & legibus.

Non magis erit parricida, si quis consularem patrem, quam si quis humilem necauerit.

Summa est reipublicae perturbatio, si ianua nos & parietibus, non iure legum & iudiciorum tegamus.

Non exitus rerum sed hominum consilia legibus vindicantur.

Minus dolendum est re non perfecta, sed puniendum certe nihilominus.

Praestantes ciues vel sua cuiusque, vel reip. fortuna saepe conseruat.

Quamuis Princeps atrociter ferat, iudices debent fortiter iudicare.

Non debet nostra gratia familiaritatibus contineri, quae late patere non possunt.

Consuetudines victus non possunt esse cum multis.

Illius potentia & gratia inuidiosa est, qui, si quid potest, ex eo potest, quod ipsum resp. coniunxerit cum multis.

In iudice nihil quaerendum aliud nisi iustitia, grauitas, humanitas, fides.

Principum munus est resistere & leuitati multitudinis, & perditorum temeritati.

Si iudices eligendi sunt, qui, quam contemnant populares insanias, dederint ab adolescentia sua documentum, eligere decet.

Praeficiendus est quaestionibus, qui lites iuste sapienterque disceptet.

Vi vincitur vis, virtute opprimitur audacia.

Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, ut & mos gentibus, & feris natura ipsa praescripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent.

Boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe paruo.

Leges iniustae, & iniustae per vim, leges nominandae non sunt, sed faces orbis, & pestes reip.

Optandum est, ut eos habeat resp. magistratus, qui audaciam improborum audeant possintque confringere.

Inimici sunt fontes perennes gloriae bonorum & fortium virorum.

Augetur bonorum gloria frangendis furoribus improborum.

Nemo odit segetem ac materiam gloriae.

Ciuile est odium improbos odisse.

Cu-

*Cuius domus oppugnatur, iare se potest ulcisci.
Solut virorum fortium vultus perterret ini-
micos.*

*Quod omnium gratia facere nolimus, velle non
debemus cum aliquorum querela.*

Timida & sollicita est ambitio.

*Ambitiosi omnia, non modo quae reprehendi pa-
lam, sed etiam quae obscure cogitari possunt, timent,
rumorem fictum, fabulam leuem perhorrescunt,
omnium ora atque oculos intuentur.*

*Nihil est tam molle, tam tenerum, tam fragile,
tam flexibile, quam hominum voluntas, qui non mo-
do improbitati irascuntur, sed etiam in recte factis
saepe fastidiunt.*

*Impunitatis spes caput audaciae est, & maxima
peccandi illecebra.*

*Improbissimus est, quem nihil delectat, quod aut
per naturam fas sit, aut per leges liceat.*

*Non semper viator a latrone, nonnunquam etiam
latro a viatore occiditur.*

*Incerti sunt exitus pugnarum, Marsque commu-
nis, qui saepe spoliante iam & exsultante euer-
tit, & perculit ab abiecto.*

Facti in equuleo quaestio est, iuris in iudicio.

*Servi sunt omni praemio digni, qui domini caput
defenderint.*

*Nullum praemium satis magnum est benevolis,
bonis, fidelibus servis.*

*Non tanti est viuere, quam non sanguine & vul-
neribus suis inimicorum mentem oculosque sa-
diare.*

De

De seruis nulla quaestio est in dominum, nisi de incestu.

De seruis in dominum quaeri indignum est, & morte ipsa tristius.

Magna vis est conscientiae, & magna in utramque partem &c.

Cum de facto vel iure quaeritur, sapiens iudex considerat facti rationem, praesentiam animi, defensionis constantiam.

Non solum inimici male de fortibus viris loquuntur, & existimant, sed etiam imperiti.

Nonnulli aequo animo patria carent, cum sanguine inimici expleuerint odium suum.

Vel cum capitis periculo salus reip. est adferenda.

Cedendum aequo animo legibus.

In ciuibus optime de rep. meritis, homines interdum non modo res praeclarissimas obliuiscuntur, sed etiam nefarias suspicantur.

Vir fortis cauet magis, quam timet.

Diligentiam, tota rep. suscepta, nimiam nullam putare debemus.

Varia vitae commutabilisque ratio, vaga volubilisque fortuna.

Vitae inconstantiam qui non praecident, saltem experti debent cognoscere.

Iudicium non est expectandum in eius consiliis vindicandis, qui vel iudicia ipsa tollit.

Qui instituit quaestionem, ostendit licere reum absoluer.

Magistratus prouidere debent, vt iudices intelligant,

gant, sibi licere contra populares insanias, quod sentiunt, libere iudicare.

In statu populari, qui nimis amplecti plebem putantur, in suspicionem incidunt regni appetendi.

Nefas est collegae Magistratum per seditionem abrogare.

Cupidis & avaris nulla lex, nullum ciuile ius, nulli possessionum termini.

Graue est & indignum, quemquam domino inspectante extruere in alieno.

Frequenter ipso malorum usu obdurescit & percallet patientia.

Vota facienda sunt, ut se potius in exteros, quam in nostras possessiones sceleratorum furor immittat.

Sceleratorum furores, quos nullis legibus, nullis iudiciis frenare possumus, ut & ferro, sunt e reip. ceruicibus repellendi.

Compressa hominum licentia, cupiditatibus fractisque legibus & iudiciis constitutis, salus adfertur reipubl.

Dominante homine furioso ciues ius perpetuae possessionis habere non possunt.

Liberae sunt cogitationes nostrae, & quae uolunt sic intuentur, ut ea cernimus, quae videmus.

Is magno timore animos uiuus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percellit.

Qui id non negat, ex quo nihil petit nisi ut ignoscatur, non dubitat id fateri, ex quo etiam praemia laudis sunt petenda.

Non potest salus sua cuique non probari.

Ni.

Nihil est ingratius quam laetari ceteros, lugere eum solum, propter quem ceteri laetentur.

Quorum futura est gloria, periculum quoque & inuidiam suam esse putent.

Nulla ei contribuenda laus est, qui id, quod conatur, sine maximis suis dimicationibus se esse ausurum arbitratur.

Proposita inuidia, morte, poena, qui nihilo segnius remque defendit, is vir vere putandus est.

Populi grati est, praemiis afficere bene meritos de rep. ciues: viri fortis, ne suppliciiis quidem moueri, ut fortiter fecisse poeniteat.

In graui fortuna boni conscientia recte factorum nituntur.

Sol, coeli, signorumque motus, & vicissitudines rerum Deum esse testantur.

Non in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod vigeat & sentiat, & non inest in hoc tanto naturae & tam praecclaro motu.

Idcirco Deum rogare non debemus, quia non apparet nec cernitur: perinde quasi nostram mentem, qua sapimus, qua prouidemus, videre possimus.

Deus aliquando aperit oculos ad scelera punienda.

Etsi serae, iustae tamen a sceleratis poenae exiguntur.

Qui corruptis iudicibus absoluitur, non absolutus videtur, sed ad insignem poenam reseruatus.

Exequias & supremi diei celebritatem concedere etiam inimici solent.

Nulla alio in loco mors sceleratorum lacerari debet, quam ubi vita damnata est.

Sae.

Saepe, qui misericordiam non implorat, multo adiuuandus est magis.

Timidos & supplices: & ut viuere liceat obsecrantes otium odisse solemus: fortes & animosos & se acriter morti offerentes seruare cupimus, eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant.

Charam debemus habere patriam, quoquo modo merita de nobis erit.

Si rep. bona frui non licuerit, optandum ut mala careamus.

Fortes & sapientes viri non tam praemia sequi solent recte factorum, quam ipsa recte facta.

Nihil est praestabilius viro, quam periculis patriam liberare.

Gloria ex omnibus praemiis virtutis est amplissimum.

Querela interdum consolatur & ira in eos, a quibus dolorem accepimus.

Magna est consolatio, amicis non defuisse.

Quaecunque amicorum fortuna fuerit, nostram lucere debemus.

Exilium ibi est, ubi virtuti non est locus.

Mors naturae finis est, non poenae.

Fortes viri sunt conseruandi reip.

Vir patriae natus non debet e patria expelli.

Non est expellendus, quem omnes vrbes expulsam ad se vocabunt.

F I N I S,

INDEX

Index Rerum, Vocum & Phra-
sum, plerumque vt in Textu scripta,
 & in Annotationibus explicata
 iacent.

Notandum :

Quories hoc signum,, inuenitur, toties vo-
 cabulum ab initio positum, ibidem est
 repetendum.

A.

A Litera salutaris in iudi-	abhorre a 3. 5. 27. 84. 105.	194
cando 354	bhorret a meis moribus	196
a te alienus 69	abire in aliquas terras	195
a veritate longe 105	abibo ego atque cedam	415
ab adolescentia 16. 100. 321.	abiectus i. e. victus	386
„ inferis 30	abiicere consilium belli fa-	
ab illo tempore 130	ciendi 219. „ humanita-	
ab incunte aetate 112	tem 76. „ se ad pedes 310	
abdere se literis 14. „ se in	abnuere	420
tenebras 375	abreptus 321. „ est vnus rem-	
abdicare se praetura 245	pestate	89
265. „ magistratu 247	absconditus	136
abducere a pedibus 95. „ ab	absoluere	404
auo 115	absolutio	241
aberrare 78	abstinentia	155
abesse 337. „ longe videtur	abstrahere 15. „ ab omni sol-	
a carcere 195. abfuturus a	lici.	
sensu 30		

T